

ÁLLAMTUDOMÁNYI

MŰHELYTANULMÁNYOK

2018. évi 6. szám

M. Balázs Ágnes

A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban

Nemzeti Közszolgálati Egyetem · National University of Public Service
Budapest

ISSN 2498-5627
www.allamtudomany.hu

A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban

1. Bevezetés

Jelen tanulmányban egy, a választójoghoz mint alapjoghoz, azon belül a választójog egyenlőségéhez kapcsolódó kérdés kerül vizsgálatra, még hozzá a plurális választójog kérdésköre. Elsőként meghatározzuk a plurális választójog fogalmát, és elhelyezzük a választójog mint alapjog kontextusában. Megvizsgáljuk azt is, – történeti és jelenkori példákon, történeti és összehasonlító módszert² alkalmazva, továbbá a plurális választójogra vonatkozó elméleti szakirodalmon keresztül – hogy a plurális választójognak milyen típusai léteznek, milyen különböző célok elérése kapcsán merült fel korábban, illetve merült fel napjainkban. Következő lépésként feltárul annak kérdése, hogy az egyes nemzetközi egyezmények, illetve egyes nemzetközi szervek miként viszonyulnak a plurális választójog kérdésköréhez. Ennek kapcsán jogtudományi szempontú elemzést alkalmazunk, felvillantva a joggyakorlat által támasztott egyes követelményeket.

Megvizsgáljuk azt is, hogy napjainkban létezik-e plurális választójog, s ha igen, hol, milyen formában, és mely típusa. Feltárjuk azt a kérdést, hogy napjainkban milyen választójogi szabályozások, illetve javaslatok kapcsán merülhet fel az a lehetőség, hogy plurális választójognak minősítsük azokat. Jelen írás további célja annak vizsgálata, hogy a választójog egyenlőségének elvétől való bármilyen eltérés plurális választójognak minősíthető-e, s ha nem akkor miként lehetséges azt a választójog egyenlőségének elvétől való – igazolt vagy jogellenes – eltérések eseteitől elhatárolni.

Mindezek során arra is fényt derítünk, hogy a plurális választójog fogalmának értelmezése mutat-e eltéréseket koronként és országonként. Ezen elemzések során szükség lesz egyrészt történeti és összehasonlító módszer alkalmazására, továbbá egyes releváns nemzetközi- és belső jogi aktusok elemzésére, illetve az azokhoz kapcsolódó joggyakorlatba

¹ M. Balázs Ágnes, III. éves doktori hallgató, NKE, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola.

² Az összehasonlító módszer alkotmányjogban való alkalmazásáról bővebben lásd CSINK Lóránt: Hogyan alkalmazzuk az összehasonlító módszert? In: Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Smuk Péter, Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukorelli*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2017. pp. 197-206.

való bepillantásra. Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni, hogy mi a plurális választójog fogalma, és egyes jogi szabályozások mennyiben minősülnek plurális választójogot biztosítónak, illetve a választójog egyenlőségétől való eltérésnek, nem elegendő a jogi szempontú elemzés, hanem egyes politikai filozófiai, illetve jogfilozófiai kérdéseket is meg kell vizsgálni. Jelen tanulmány elsődleges célja a plurális választójog fogalmának meghatározása mellett a vonatkozó szakirodalom minél szélesebb körű feltérképezése, továbbá a plurális választójoghoz kapcsolódó aktuális kérdések felvillantása. Ennek során egyes esetekben elsődleges cél a problémafelvetés, így némely kérdés tisztázását további kutatásaink során fogjuk elvégezni. Mindezek kapcsán elsőként szükséges tehát tisztázni az egyes fogalmi és elméleti kérdéseket.

2. A plurális választójog fogalma és elhelyezése a választójog mint alapjog kontextusában

Az egyenlő választójog nem jelent mást, mint hogy minden választásra jogosultnak egyenlő számú szavazata van, s ezek a szavazatok ugyanannyit is érnek.³ A választójog egyenlőségének megsértését jelenti a plurális választójog, ami következtében egyes választópolgárok több szavazattal rendelkeznek, vagy szavazatuk többet ér más választópolgárok szavazatánál.⁴ Az általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójog Európában azonban csak a XIX. században vált célkitűzéssé, és legtöbb helyen csupán a XX. században valósult meg. (Belgiumban például sokáig nem volt általános a választójog, hiszen azt a nők csupán 1948-ban kapták meg, Svájcban pedig csak 1978-ban.)⁵

A plurális választójog megnyilvánulhat abban, hogy egyes választópolgárok a törvényben deklaráltan több szavazatot adnak le mint mások, vagy pedig nyíltan többet ér a szavazatuk. Ifj. gróf Andrassy Gyula 1908-ban benyújtott törvényjavaslatával ilyen fajta plurális választójogot kívánt bejegyezni azáltal, hogy egyes – írni és olvasni tudó választópolgárok – bizonyos képzettségi, foglalkozási és életkori kritériumok alapján három csoportba kerültek volna beosztásra: az egy-, a kettő-, illetve a három szavazatot leadni jogosultak csoportjába. Az írástudatlan választópolgárok viszont csupán közvetett választójoggal rendelkeztek volna, tízen választhatnak volna meg egy egy szavazattal rendelkező elektort. A törvényjavaslat

³ TÓTH Károly: A választójog. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2013.189-197.o.

⁴ PAPP Imre: A politikai részvételi jogok. In: HALMAI Gábor – TÓTH GÁBOR Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 750.o.

⁵ SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet 1945-2005*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 656-658.o.

indokolásában megfogalmazódik az a gondolat, miszerint tulajdonképpen a választókerületek egyenlőtlen beosztása is burkolt pluralitáshoz vezet, amire akkoriban számos országban akadt példa.⁶ Ezt egyébként napjainkban a szerzők általában nem tekintik plurális választójognak. Míg az Andrassy-féle javaslatot a plurális választójog legszűkebb értelmezése szerinti plurális választójogot megvalósítani kívánó javaslatként értékelhetjük, az eltérő választókerületi beosztásból fakadó plurális választójog gondolata jelenti a másik végletet, a plurális választójog lehető legtágabb módon való értelmezését. Az Andrassy-féle javaslat célja az általános választójog olyan módon való ellensúlyozása volt, hogy az alsóbb társadalmi rétegek és a nemzetiségek ne legyenek képesek jelentős befolyást gyakorolni a parlament összetételére.

A plurális választójognak létezik tehát burkolt formája is. Ilyen esetekben a választójogi szabályozás nem mondja ki explicit módon, hogy valamely választópolgárok szavazata többet ér, ugyanakkor a valóságban egyesek mégis több szavazatot adhatnak le, mint mások. Burkolt plurális választójogot vezetett be a magyarországi szabályozásban az 1938. évi XIX. törvénycikk, amely a titkos szavazás bevezetésével egyidejűleg eltérő feltételekhez kötötte a választójogosultságot az egyéni választókerületekben és a listásokban.⁷ A burkolt plurális választójog értelmezésének ez a formája a plurális választójog legszűkebben és legtágabban felfogott értelmezése közötti átmenetet jelent. Az 1938. évi javaslat célja egyébként a titkos szavazás és az általános választójog ellensúlyozása, továbbá a szélsőségek előretörésének megakadályozása volt.

⁶ Képviselőházi Irományok, 1906. XXVIII. kötet, 926.sz. 1-373.

A javaslathoz fűzött indokolásban egyébként hivatkoztak a korábban Belgiumban alkalmazott hasonló rendszerre, de alkalmaztak plurális választójogot például az Egyesült Királyságban és Ausztriában is, továbbá Szászországban és Hessenben is. Lásd: BEHNKE, Joachim – GROTZ, Florian – HARTMANN, Christof: *Wahlen und Wahlsysteme*. Oldenbourg, De Gruyter, 2017. 24.o.,

TECKENBURG, Adolf: *Wahlrecht und Wahlverfahren*. In: Laband, Paul: *Handbuch der Politik, Dritte Auflage. Erster Band. Die Grundlagen der Politik*. Berlin und Leipzig. Dr. Walther Rotschild, 1920. 368. o.,

BARTOLINI, Stefano: *The political mobilization of the European Left, 1860-1890. The Class Cleavage*. New York, Cambridge University Press. 2000. 353.o. Hivatkozta: AHMED, Amel: *Democracy and the Politics of Electoral System Choice. Engineering Electoral Dominance*. New York, Cambridge University Press. 2013. 47.o.,

GOLDSTEIN, Robert Justin: *Political repression in 19th Century Europe*. London, Croom Helm, 1983. 27-33.o. Hivatkozta: AHMED, Amel: *Democracy and the Politics of Electoral System Choice. Engineering Electoral Dominance*. New York, Cambridge University Press. 2013. 47.o.

⁶ LUCE, Robert: *Legislative principles: The History and the Theory of Lawmaking Representative Government*. Clark, New Yersey, The Lawbook Exchange Ltd. 2006. Second printing 2007. Originally published: Boston Houghton Mifflin Co., 1930. 272.o.

⁷ ZSEDÉNYI Béla: *A magyar alkotmányjog fejlődése 1918-tól 1938-ig*. Miskolci Jogászetel Könyvtára. Új sorozat. 37. szám. Miskolc, 1939. 8-10.o.,

A Horthy-korszak választójogi szabályozásáról bővebben lásd HOLLÓSI Gábor: Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*. 2015/1. pp. 115-133.

Történeti visszatekintésben érdekes álláspontot jelent Polner Ödön polgári kori közjogász álláspontja, miszerint a férjzett nők választójoggal való felruházását indokolatlannak, felesleges költséget és munkát okozónak tartotta, s úgy ítélte meg, hogy az a legtöbb esetben nem más, mint a férjnek adott plurális választójog, s ha ez mégsem lenne így, a család békéjét megzavarhatja, s a választójog titkosságát is kizárja. Azt állította, hogy a házasságban élő nők választójoga a férj többes szavazataként előnybe hozza azt az osztályt, amely osztályon belüli nők többen mennek el szavazni, így csak az önálló nők választójogát tartotta megalapozottnak, amennyiben egyéb szükséges feltételek fennállnak.⁸ Ez a felvetés napjainkban természetesen igen különösnek tűnik, és elfogadhatatlannak minősül, viszont ezen álláspont felvillantása is szükséges ahhoz, hogy a plurális választójog valaha volt értelmezéseiről minél teljesebb körű képet kapjunk. A továbbiakban a plurális választójog lehetséges típusait és lehetséges funkcióit vázoljuk fel röviden.

3. A plurális választójog típusai

A többlétszavazat feltételeként egyes esetekben – ahogyan fentebb is láthattuk – bizonyos életkori, képzettségi, illetve foglalkozási feltételeket határoztak meg. A plurális választójog ebben a formájában bizonyos mértékig a különféle cenzusok alternatívájának tekinthető. Bár a plurális választójognak ez a formája a liberális demokrácia, illetve a demokratikus jogállam keretei között napjainkban elfogadhatatlannak minősül, a későbbiekben látni fogjuk, hogy a politikaelmélet képviselőit a mai napig foglalkoztatja ez a lehetőség.

Emellett már a múlt század első feléből találkozhatunk annak felmerülésével, hogy a szülők gyermekeik száma szerinti többlétszavazat leadására legyenek jogosultak. Robert Luce 1930-ban írt egy franciaországi törvényjavaslatról, amely ilyen típusú választójogot tartalmazott. A javaslat célja nem más volt, mint a népességsökkenés megállítása, továbbá a családok érdekeit szolgáló törvények meghozatalának biztosítása a családfőknek biztosított, gyermekeik számához igazodó mennyiségű többlétszavazat intézményén keresztül.⁹ A plurális választójog további alkalmazási lehetősége a kisebbségek tagjainak biztosított

⁸ POLNER Ödön: *A titkos szavazásos választójogi törvényjavaslat*. A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Jog- és Államtudományi szakosztályában tartott előadások 27. Szeged, 1938. 16.o.

⁹ LUCE, i.m.. 271-272. o.

többlétszavazatot. Ilyen szabályozás jelenleg csupán Szlovéniában létezik,¹⁰ s a későbbiekben bővebben kifejtésre kerül.

4. A plurális választójog elméleti háttere

4.1. John Stuart Mill és a plurális választójog

A plurális választójog elmélete kapcsán nélkülözhetetlen John Stuart Mill álláspontjának felvázolása, hiszen a napjainkban született vonatkozó szakirodalom is döntő mértékben az ő elméletére vonatkozó reflexióként született meg. Mill – a korábbi utilitaristákkal ellentétben, akik a választójog kiterjesztésében látták annak garanciáját, hogy mindenki érdeke egyaránt érvényesüljön – úgy vélte, hogy az általános választójog a többség zsarnokságához vezet, amennyiben nem valósul meg egyúttal a Thomas Hare-féle személyes képviselet. Úgy gondolta, hogy külön intézkedésekkel kell biztosítani azt, hogy a választójog kiterjesztése által a képzett osztályok álláspontja érvényesüljön a tömeget alkotó képzetlen osztályokhoz tartozók szavazataival mellett. A plurális választójogot tartotta az arra vonatkozó legmegfelelőbb eszköznek, hogy a képzettek súlya jelentősebb legyen a képviseleti szervek létrehozatala során, mint amennyi a társadalmon belüli számszerű arányukból következne. A többes szavazat rendszerében a demokrácia szükséges korlátját vélte felfedezni, a korlátlan demokráciában ugyanis számos veszélyt látott.¹¹ Mill tehát – ahogyan a kor liberális értelmiségének egyéb tagjai is – azon az állásponton volt, hogy a népképviseleti szervek tagjainak feladata választóik véleményének képviselete, és a választási rendszernek biztosítani kell a személyes vélemény érvényesülését, a „személyes képviseletet”. Ez alapján – a többségi rendszer alternatívájaként – született meg az ún. „átruházható szavazat” módszerét alkalmazó arányos választási rendszer, amelyet Thomas Haare dolgozott ki.¹²

4.2. Plurális választójog és közjog-tudomány a XX. század első felében

Amint azt a fentiekben láthattuk, Magyarországon a XX. század első felében a plurális választójog kérdésköre két ízben is napirendre került. Ennek kapcsán a magyar közjog-tudomány jeles képviselői közül többen kifejtették álláspontjukat. A plurális választójog

¹⁰ GYŐRI SZABÓ Róbert: A szlovéniai magyar és olasz kisebbség autonómiája, politikai képviselete. In: SZARKA László [et.al.]: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Tér és Terep 6. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007. 311-314. o.

¹¹ MAGID, Henry M. – MEZEI György ford.: John Stuart Mill. In: STRAUSS, Leo – CROSEY, Joseph: *A politikai filozófia története II*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 403-404. o.,

MILL, John Stuart: *A képviseleti kormány*. A második kiadás után magyarra fordította Jánosi Ferencz. Pest, Emich Gusztáv Tulajdona, 1867. 59-68.o.

http://mtdaportal.extra.hu/books_kulf/mill_j_s_a_kepviseleti%20kormany.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10.)

¹² ENYEDI Zsolt – KÖRÖSÉNYI András: *Pártok és pártrendszerek*. 2., javított kiadás. Budapest, Osiris, 2001. 246.o.,

MILL, 1867. i.m. 54-59.o., 66.o..

kapcsán számos neves jogtudós értékelte pozitívan a plurális választójogot, mivel kívánatosnak tartották, hogy egyes társadalmi csoportok érdekei és szavazatai nagyobb súllyal essenek latba a közhatalmi szervek, így különösen a parlament összetételének meghatározása során. Ezen az állásponton volt többek között Polner Ödön, Ferdinandy László és Eckhardt Tibor is. Sok szerző károsnak és ellensúlyozandónak tartotta az általános és titkos választójogot, és a plurális választójogot jelölte meg megfelelő ellensúlyként, amely képes lenne biztosítani a véleményük szerint politikailag érettebb osztályok fölényét. Tisza István és Hieronymi Károly szabadelvű politikusok viszont egyenesen a választójog szűkítését tartották kívánatosnak. Molnár Kálmán és Csizmadia Andor pedig a történeti alkotmány vívmányait megvalósítónak látták az Andrássy-féle javaslatot, míg az 1938. évi törvényjavaslat kapcsán Molnár Kálmán már aggályosnak találta ezt a megoldást. Már ekkoriban is voltak azonban olyanok, akik elleneztek a többes szavazati jog rendszerét, úgy mint Concha Győző, Balogh Arthur, Isaák Gyula, Tomcsányi Móric, Márkus Dezső és Berecz Sándor.¹³ A plurális választójogot Georg Jellinek is ellenezte.¹⁴

Láthatjuk tehát, hogy a plurális választójog mellett állók fejtegetéseiben a milli gondolatok Magyarországon megjelentek a polgári korban. Napjainkban a hazai közjogi szakirodalomban nem igazán találkozhatunk a plurális választójog Mill által felvázolt modelljére vonatkozó gondolatokkal, ám a nemzetközi szintéren azok a mai napig reflexióra

¹³ BALÁZS Ágnes: Plurális választójog a XX. század első felének magyar közjog-tudományában. *Acta Humana. Emberi Jogi Közlemények*. 2015/1. 22-23.o.

A kérdésről bővebben lásd TISZA István: Hieronymi a választójogról. In: Tisza István – Réz Mihály – Méhely Kálmán: *Választójog. Tanulmányok*. A Magyar Figyelő Kiadása, Budapest, 1913. 113-114.o., MÁRKUS Dezső: *Választójog. A nő választójoga. Két tanulmány*, Budapest, Franklin-társulat, 1912. 7.o., MOLNÁR Kálmán: *Magyar Közjog*. Tudományos Gyűjtemény 103. Harmadik kiadás. Pécs, Danubia, 1929. 434-435.o.,

FERDINÁNDY Gejza: *A választói jog történeti fejlődése*. 902.o. http://mtdportal.extra.hu/ADATTAR/cikktar/f_cikk/ferdinandy_geza_a_valasztoi_jog_torteneti_fejlolese.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10.),

CSIZMADIA Andor: A magyar választójog alakulása. Különlenyomat a Katolikus Szemle 1938. évi augusztusi számából. 1.o., 7-10.o.

MOLNÁR Kálmán: Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években. Pécs, Danubia, 1938. 15-32.o., 52.o.,

FERDINANDY László: A választójogi törvényjavaslat kritikája. Előadás a Deák Ferenc Társaságnak 1938. január 18-i ülésén. Az Athenaeum Rt. Nyomása. 4-11.o.

BALOGH Artur: Többes szavazat. *Jogállam: jog és államtudományi szemle*. 1908/7. pp. 481-494.

BERECZ Sándor: A tökéletes választójog. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932. 47-56.o. 73-74.o., TOMCSÁNYI Móric: Magyarország közjoga. Második, átdolgozott és bővített kiadás. A szerző kiadása. Budapest, 1932. 389.o.,

CONCHA Győző: A választójog reformja. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle*. 1906/9. pp. 641-681.,

CONCHA Győző: *A választójog reformja*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907.

ISAÁK Gyula, ifj.: A többszörös választói jog. A többszörös választói jog : 1. közlemény. *Budapesti Szemle*. 1908. 36. évf. 134. köt., 378. sz. pp. 321-349.,

ISAÁK Gyula, ifj.: A többszörös választói jog. A többszörös választói jog : 2. közlemény. *Budapesti Szemle*. 1908. 36. évf. 135. köt., 379. sz. pp. 75-90.,

¹⁴ Lásd JELLINEK, Georg: *Das Pluralwahlrecht und seine Wirkungen : Vortrag gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresden am 18. März 1905*. Dresden, Zahn & Jaensch, 1905.

készítetik a politikaelmélettel foglalkozó tudósokat. A továbbiakban ezekre a gondolatokra vonatkozóan mutatunk be egy rövid szakirodalmi áttekintést.

4.3. Mill elméletének továbbélése és a plurális választójoghoz kapcsolódó elméletek napjainkban

Robin Harwood 1998-ban védelmébe vette a plurális választójog rendszerét, méghozzá a magasabb képzettséggel rendelkezőknek biztosított többlétszavazat formájában.¹⁵ Az ő elméletét pedig Robert Fudge és Carol Quinn fejlesztette tovább.¹⁶

A plurális választójog kérdésköre napjainkban az úgynevezett határvonal-problémához (boundary-problem), illetőleg az érintettségi elmélethez (all affected interests) kapcsolódóan merül fel a politikai filozófiai és a demokráciaelméleti szakirodalomban. A határvonal-probléma arra a kérdésre irányul, hogy mely szereplők demokratikus folyamatban való részvételét kell biztosítani, és kiket kell azokból kizárni.¹⁷ Az úgynevezett határvonal-probléma annak a kérdésnek a felvetését jelenti, hogy kiknek kell alkotnia a demokráciákban a közhatalmat gyakorló politikai egységeket. Az érintettségi elmélet pártján állók úgy vélik, hogy a demokratikus döntéshozatalba, a szervek megválasztásába azokat a személyeket szükséges bevonni, akiket az adott szerv döntései érintenek.¹⁸

Trevor Latimer arra az álláspontra helyezkedett, hogy a plurális választójog Mill által felvázolt módozata ellen számos ellenérv felhozható, ugyanakkor a plurális választójog önmagában ettől még nem feltétlenül elvetendő, és kidogozott egy általa eljárási plurális

¹⁵ Lásd HARWOOD, Robin: More Votes for Ph.D.'s. *Journal of Social Philosophy*, Vol. 29, 1998/3. 129–141. o.

¹⁶ FUDGE, Robert – QUINN, Carol: On Harwood's Plural Voting System. *Journal of Social Philosophy*. Vol. 32, 2001/4. 500-504. o.

¹⁷ DIMDINS, Girts – MONTGOMERY, Henry: Negative and Positive Stakes in Plural Voting: An Experimental Study. *Baltic Journal of Psychology*. Vol. 10. 2009/1-2. 14. o.

¹⁸ MIKLÓSI, Zoltán: Against the Principle of All-Affected Interests. *Social Theory and Practice*. Vol. 38, No. 3 (July 2012), 483.o.

Bővebben lásd FUNG, Archon: The Principle of Affected Interests and Incursion in Democratic Governance. In: Nagel, Jack – Smith, Rogers: *Representation: Elections and Beyond*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2013. pp. 236-268.,

GOODIN, Robert E.: Enfranchising All Affected Interests and its Alternatives. *Philosophy & Public Affairs*. Vol. 35, No. 1, Winter 2007, pp. 40–68,

WARREN, Mark E.: The All Affected Interests Principle in Democratic Theory and Practice. IHS Political Science Series Working Paper 145 June 2017, Wien, 2017 Institut für Höhere Studien - Institute for Advanced Studies (IHS) <http://irihs.ihs.ac.at/4306/> (Letöltés ideje: 2018. január 10.),

PAVEL, Carmen: Boundaries, Subjection to Laws, and Affected Interests. In: Schmidtz, David – Pavel, Carmen: *The Oxford Handbook of Freedom*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199989423.013.11 https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/political_economy/People/academic/Pavel-Boundaries-Affected-interests.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10-),

OWEN, David: Constituting the polity, constituting the demos: on the place of the all affected interests principle in democratic theory and in resolving the democratic boundary problem, *Ethics & Global Politics*, Vol. 5. No. 3. 2017 pp. 129-152, DOI: 10.3402/egp.v5i3.18617

választójognak nevezett rendszert.¹⁹A plurális választójog elmélete kapcsán érdekes Thomas Mulligan filozófus felvetése, aki statisztikai gépi tanulási módszer segítségével egy olyan matematikai algoritmus megalkotására tett kísérletet, amely képes kiszámítani az egyes személyek belátási képességét, és amely révén a több belátási képességgel rendelkezők több szavazatot kaphatnának. Álláspontja szerint a demokratikus döntéshozatal nem vezet átgondolt döntésekhez, és ehelyett az episztokráciára (a „tudás uralmára”) kellene alapítani a politikai berendezkedést, az egyes választópolgárok szavazatainak értékét belátási képességüknek megfelelően súlyozva.²⁰ Láthatjuk tehát, hogy a plurális választójog alkalmazásának lehetőségét ezen szerzők a liberális demokráciák keretein kívül fogalmazták meg. A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes nemzetközi egyezmények és szervek miként viszonyulnak a választójog egyenlőségéhez és a plurális választójog kérdésköréhez, és hogy demokratikus jogállami keretek között alkalmazható-e a plurális választójog valamely formája.

5. Egyes nemzetközi egyezmények, szervek és a választójog egyenlősége

5.1. Az ENSZ keretében kelt egyezmények és az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata értelmében a nép akaratának mint a közhatalom alapjának egyenlő és titkos választójog útján kell érvényre jutnia, vagy legalábbis a választások szabadságát ezzel egyenértékűen biztosító módon, és bizonyos időszakonként rendezett tisztességes választások keretein belül.²¹ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi

¹⁹ LATIMER, Trevor: Plural voting and political equality: A thought experiment in democratic theory. *European Journal of Political Theory*. Vol. 17. 2015/1. pp. 65-86. <https://doi.org/10.1177/1474885115591344>

²⁰ MULLIGAN, Thomas: Plural Voting for the Twenty-first century. *The Philosophical Quarterly*, pqx046, <https://doi.org/10.1093/pq/pqx046> Published: 13 September 2017

Az episztokrácia nem más, mint „a szakértőkből álló kisebbség jó szándékú uralma”. – SMILOVA, Ruzha: Episztemikus proceduralizmus. Megoldás a demokrácia autoritás-igényének dilemmájára? Bojtár Péter ford. In: Kovács Kriszta – Tóth Gábor Attila: *Lehetséges. Kis Jánosnak tanítványaitól*. Pozsony, Kalligram, 2013. 113.o., 115.o.

A statisztikai gépi tanulás társadalomtudományokban való alkalmazási lehetőségeiről bővebben lásd MOLNÁR Csaba: Szövegekódolás a gyakorlatban: kézi, géppel támogatott és gépi megoldások. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 24-36., MOLNÁR Csaba: Osztályozás (klasszifikáció). In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 65-72., ZORIGT Burtejin: Csoportosítás (klaszterezés). In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 85-101., KUBIK Bálint György: Osztályozás: felügyelt tanulási módszerek. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 105-122. KUBIK Bálint György – VANCÓS Anna: Csoportosítás: felügyelet nélküli tanulási módszerek. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 123-143., SEBŐK Miklós – ZORIGT Burtejin – ZÁGONI Bella: A szövegek társadalomtudományi elemzése: egy elméleti áttekintés. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 15-23.

²¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.) 21. cikk (3)

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/201> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

Egyezségokmánya alapján pedig a részes államok „faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, vagy egyéb helyzet szerinti különbségetel nélkül”, továbbá bármilyen ésszerűtlen korlátozástól mentesen kötelesek biztosítani az állampolgárok számára az általános, egyenlő és titkos választójogot, méghozzá úgy, hogy azzal valóban képesek legyenek szabad akaratuk kifejezésére.²²

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága az egyezményhez fűzött általános kommentárjába belefoglalta többek között a plurális választójog tilalmát is, azaz követelményként támasztja az „egy ember – egy szavazat” elvének érvényesülését.²³

5.2. Emberi Jogok Európai Egyezménye – Emberi Jogok Európai Bírósága

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 3. cikke szól a szabad választójog biztosításának kötelezettségéről, amely titkos, és a nép véleményének a törvényhozás összetételében való megjelenését biztosító választójogot követel.²⁴

Láthatjuk, hogy ez a megfogalmazás igen szűkszavúan deklarálja a legalapvetőbb demokratikus alapelvet, s alapvető volta miatt az Európa Tanács tagállamai ezt a követelményt általában nem szegik meg, e cikknek nem is alakult ki bőséges esetjoga, s az esetek jelentős része annak tisztázásáról szólt, hogy mi nem tartozik a cikk fogalmi körébe, tehát negatív jogértelmezés történt.²⁵ Mivel az Egyezmény nem határozza meg a választójog korlátozásának jogszerű eseteit, az Emberi Jogok Európai Bírósága mindig az adott, egyedi ügy esetében vizsgálja meg a korlátozás legitimitásának kérdését.²⁶ A legitimitásról és arányosságról való döntés során legfőbb szempontok az egyéni körülmények, a helyi sajátosságok és az államok jogszabályaik értelmezésére vonatkozó döntő hatásköre.²⁷

A Bíróság joggyakorlatából megtudhatjuk, hogy az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikke nem támaszt követelményt a tagállamokkal szemben egy bizonyos választási rendszer

²² Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. és 25. cikk Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

²³ PAPP Imre: i.m. 743-744.o.

²⁴ Emberi Jogok Európai Egyezménye Első Kiegészítő Jegyzőkönyve 3. cikk. Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

²⁵ GRÁD András–WELLER Mónika: *A Strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Negyedik, javított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 743.o.

²⁶ STARMER, Keir: *European human rights law*. London, Legal Action Group. 1999. p.150-151. Hivatkozva: BODNÁR Eszter: *A választójog alapjogi tartalma és korlátai*. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 148.o.

²⁷ BODNÁR Eszter: *A választójog*... i.m. 149.o.

alkalmazására, s azok széles mérlegelési lehetőséggel rendelkeznek a kérdésben.²⁸ Témánk szempontjából kiemelten fontos megjegyezni, hogy a Bíróság a választójog egyenlőségének megtestesülését az ún. „egy ember-egy szavazat” elv megvalósulása által látja biztosítottnak, s nem követeli meg, hogy azonos súlyúnak is kellene lennie minden szavazatnak a választás végeredményét tekintve. Fontos tudni, hogy a választójogot a Bíróság sem tartja abszolút érvényűnek, korlátozhatatlannak, ám a korlátozás nem foszthatja meg a jogot annak lényegétől és teljességétől, legitim célon kell alapulnia, és e legitim célhoz mérten arányos eszközzel kell megvalósítani.²⁹ A választójogosultság feltételei által azonban nem támasztható olyan követelmény, amely gátolná a nép szabad véleménynyilvánítását a törvényhozó testület megválasztása során.³⁰ Emellett igen fontos követelmény, hogy tekintetbe kell venni a kérelmező egyedi körülményeit is a jogkorlátozás megállapítása és bírálata során.³¹

Kovács Péter egy alkotmánybíróági határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában leírja, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága miként vizsgálja a választójog korlátozását. Kifejti, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye választójoggal kapcsolatos rendelkezéseinek végrehajtását illetően az Egyezmény részes államainak nagyobb a szabadságuk, mint a szabadságjogokat illetően, s hogy a választójog korlátozása három, fentebb is említett konjunktív feltétel teljesülése esetén jogszerű. Ez alapján a korlátozásoknak világos és legitim célon kell alapulniuk, nem lehetnek önkényesek vagy aránytalanok, s a választójogot lényegétől és teljességétől nem foszthatják meg. E feltételeket rendszerint egymás után, sorrendben vizsgálja a Bíróság, és bármely feltétel nem teljesülése esetén megállapítja a rendelkezés jogsértő voltát, az Egyezmény 3. cikkének megsértését. Kovács Péter felhívja a figyelmet arra is, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a kérdéses rendelkezésre vonatkozó joggyakorlatában figyelembe veszi a Velencei Bizottság és az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának dokumentumait.³²

5.3. *A Velencei Bizottság*

A szintén az Európa Tanácshoz tartozó Velencei Bizottság álláspontja szerint a választójog egyenlősége nem jelent mást, mint hogy mindenkinek egyenlő számú és egyforma súlyú szavazata van, emellett az esélyegyenlőségnek is meg kell valósulnia a választójog

²⁸ Etienne Tête v. France decision of 9 december 1987, no. 11123/84.

²⁹ Russian Conservative Party of Entrepreneurs v. Russia, Judgment of 11 January 2007, no. 55066/00.,55638/00.

³⁰ Mathieu-Mohin and Cleyfayt v. Belgium, Judgment of 2 March 1987, no.9267/81.

Podkolzina v. Latvia, Judgment of 9 April 2002, no. 46726/99.

³¹ Zdanovka v. Latvia [GC], Judgment of 16 March 2006, no. 17707/02.

³² 1/2013. (I.7.) AB határozat, ABK 2013. január 15., 50., 70-73.

gyakorlása során. A plurális választójog tilalmát ez a testület is megfogalmazta, miszerint egyetlen személy sem szavazhat több különböző helyen, vagy ugyanazon a helyen többszörösen, mint mások. A kisebbségek választójogának egyenlősége kérdésére is kitértek. Megfogalmazták azt a követelményt, miszerint a választójogi szabályoknak diszkriminációmentesnek kell lenniük, és garantálniuk kell a kisebbségi szavazók egyenlőségét, a nemzetközi jog szabályaival összhangban. Megengedettnek tartják, hogy egyes országok az ott élő kisebbségek számára fenntartsanak parlamenti mandátumokat, vagy kivételt tegyenek a normális mandátumelosztási szabályok alól, például eltekintsenek a parlamenti küszöbtől vagy mérsékeljék azt, sőt, azt is elfogadhatónak tartják, hogy a kisebbséghez tartozó választópolgárok nem csupán nemzetiségi listára, hanem emellett országos listára is szavazzanak, így több szavazatuk legyen, mint azoknak, akik nem tartoznak semmilyen kisebbséghez.³³ A plurális választójog tilalmától tehát ezen a ponton eltekintenek. A kisebbségek képviselőinek kérdéseit külön is tanulmányozták.³⁴

A kisebbségekhez tartozó választópolgároknak biztosított plurális választójogról, azaz Szlovénia gyakorlatáról szintén született egy külön jelentés. Napjainkban ugyanis egyetlen ország rendelkezik a kisebbségi választópolgároknak többszavazatot biztosító választási rendszerrel: Szlovénia. E jelentésben azt is kijelentették, hogy nem lehet messze menni, általános következtetéseket levonni a többes szavazati jog elfogadhatóságáról, hanem azt mindig az adott, egyedi ügy körülményeit figyelembe véve kell mérlegelni, a szükségesség és arányosság mércéjét zsinórmértékként állítva.³⁵ A következőkben szükséges a magyar Alkotmánybíróság választójog egyenlőségéhez és a plurális választójog kérdésköréhez kapcsolódó gyakorlatára is vetni egy pillantást.

6. Az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlata az Alaptörvény és negyedik módosítása hatálybalépése előtt és után

A 2011. december 31-ig hatályos alkotmányunkban, azaz az 1949. évi XX. törvényben már elfogadásakor is kinyilvánításra került az országgyűlési képviselők választását illetően az

³³ Venice Commission Opinion no. 190/2002. Code of good practice in electoral matters. Guidelines and explanatory report p.16-20.

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023-e) (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

³⁴ Venice Commission – Study on electoral law and national minorities In: Electoral law. CDL-EL(2013)006 p.44-100.

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL\(2013\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL(2013)006-e) (letöltés ideje:2017. szeptember 4.)

³⁵ Venice Commission – Study No. 387/2006. CDL-AD(2008)013. Report on dual voting for persons belonging to national minorities.

<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282008%29013.aspx> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

általános és egyenlő választójog, továbbá a titkos és közvetlen szavazás követelménye.³⁶ A 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvény szintén meghatározza ugyanezt a követelményt, s a választás részleteinek meghatározását sarkalatos törvényre bízta.³⁷ Fontos megemlíteni, hogy az Alaptörvényben az is rögzítésre került, hogy „*sarkalatos törvény a választójogot vagy annak teljességét magyarországi lakóhelyhez, a választhatóságot további feltételekhez kötheti.*”³⁸ E rendelkezés következményeire a későbbiekben még visszatérünk.

Az Alkotmánybíróság még az előző alkotmány alapján részletesen kibontotta a választójog mint alapjog tartalmát és a választási alapelvek jelentését, így a választójog egyenlőségéhez kapcsolódóan is számos határozata született. A választójog kérdésköréhez kapcsolódó alkotmánybírósági határozatok érintik a választójog korlátozásának mint alapjogi korlátozásnak a kérdését, illetőleg kifejtik az Alaptörvényben megfogalmazott választási alapelvek tartalmát.³⁹ E határozatok közül érdemes megemlíteni a választójog egyenlősége kérdésének tekintetében a legfontosabbak közül néhányat.

Az Alkotmánybíróság 1990-ben, az év első határozatai között foglalkozott a választójog mint alapjog korlátozásának lehetőségével. E határozatában az Alkotmánybíróság által alkotmányellenesnek való minősítésre került az a jogszabályi rendelkezés, amely a szavazás napján külföldön tartózkodókat választásban akadályozottnak tekintette. Hivatkoztak arra a formai alkotmányellenességi okra, miszerint az akkor hatályos Alkotmány alapján alapjog csak alkotmányerejű törvényben volt korlátozható, s a választójogi törvény nem ilyen formában került elfogadásra.⁴⁰

Fontos megemlítenünk egy 1991-ben hozott határozatot is, amely a nem lakóhelyen szavazók választójoga egyenlőségének kérdésében született. Az Alkotmánybíróság e határozatban alkotmányellenesnek minősítette az akkor hatályos választójogi törvény azon rendelkezését, amely kizárta az egyéni jelöltre való szavazást azon személyek esetében, akik állandó lakóhelyükön kívül szavaznak. E határozatból nem csupán az derül ki, hogy a testület nem kezeli abszolút érvényűnek és korlátozhatatlannak sem a választójog általánosságát, sem az egyenlőségét, hanem az is, hogy mivel különösen fontos állampolgári jogról van szó,

³⁶ 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya 62. § (1),

1989. évi XXXI. törvény Az alkotmány módosításáról 35. § (1),

Mindehhez fontos hozzátenni, hogy valóban szabad választásokra ugyanakkor a már 1949-ben az Alkotmány szövegébe került deklaráció ellenére 1991-ben került sor ezt követően először.

³⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 2. cikk

³⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXIII. cikk.

³⁹ BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 75-76.o.

⁴⁰ 3/1990. (III.4.) AB határozat, ABH 1990, 25., 26.

korlátozása csupán igen jelentős elvi indokkal alátámasztottan elfogadható. Ennek következtében semmiféle kényelmi szempont, áthidalható technikai nehézség, vagy az eredmények gyors nyilvánosságra hozatala nem nyújthat megfelelő megalapozást az alapjog korlátozására, és nem tekinthető az Alkotmánnyal összeegyeztethetőnek. A korlátozás indokoltságának megítélésében pedig a szükségesség és az arányosság mint általános alapjog korlátozási mérce tekinthető a két legfontosabb szempontnak.⁴¹

Egy 1998-ban meghozott határozatban került megfogalmazásra az, hogy az egyenlő választójog egyrészt azt jelenti, hogy minden választójogosultnak egyenlő értékű szavazattal kell rendelkeznie, s e szavazatoknak a lehetőség szerint azonos súlyúnak kell lenniük.⁴² Láthatjuk tehát, hogy a plurális választójog tilalma már ebben a határozatban megfogalmazásra került, még ha körülírással is.

Az Alkotmánybíróság utólagos normakontrollra irányuló eljárás keretében 2005-ben hozott határozatában a választójog egyenlőségéből fakadó követelménynek minősítette azt, hogy az egyéni választókerületekben élő választójogosultak száma a lehető legnagyobb mértékben kiegyenlített legyen, s a területi választókerületekben megszerezhető mandátumok száma a választásra jogosultak számához szorosan igazodjék. Kifejtették, hogy a választójog egyenlőségét speciális szabálynak tekintik a megkülönböztetés tilalmának általános alkotmányos követelményéhez képest. Láthatjuk tehát, hogy tulajdonképpen a választójog mint alapjog és a diszkrimináció tilalmának metszéspontján található kérdéskörrel beszélhetünk. Az ún. „egy ember-egy szavazat” elvének fontosságát is kiemelték, s azt is, hogy amellett, hogy minden választópolgárnak azonos számú szavazattal kell rendelkeznie, e szavazatoknak azonos súlyúnak is kell lenniük, így az választójog egyenlőségének követelménye kizárja a plurális választójogot, amely eltérő számú vagy értékű szavazatot adna a választópolgárok különböző csoportjai számára. A plurális választójog tilalmát az Alkotmánybíróság abszolút érvényűként jelölte meg, amelyből következően az „egy ember-egy szavazat” elvét e tekintetben semmilyen indokkal sem tartja korlátozhatónak. Kiemelték, hogy a szavazatok egyenértékűségét olyan, minden választópolgárt megillető eljárási jogosultságok hivatottak biztosítani, mint a jelölésre vagy a jogorvoslatra vonatkozó szabályok. Fontosnak tartották hangsúlyozni, hogy különbséget kell tenni a szavazatok

⁴¹ 6/1991. (II.28.) AB határozat, ABH 1991, 19., 20.

A arányossági teszt alkalmazásáról bővebben lásd POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: Az arányossági teszt a jogalkalmazásban. *Alkotmánybírósági Szemle*. 2016/2. pp. 97-107.,

Az alapjogi tesztek dogmatikájáról pedig lásd POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Alapjogok mérlegén: Az általános alapjogi tesztek dogmatikája*. Budapest, HVG-ORAC, 2016.

⁴² 809/B/1998. AB határozat, ABH 2000, 783., 784.

eljárási és tartalmi értelemben vett egyenlősége között, s így a választási részvétel, illetve az ország különböző pontjain eltérő számban leadott szavazatok száma nincsenek kihatással a választójog tartalmi egyenlősége követelményének megvalósulására.⁴³ Láthatjuk tehát, hogy az Alkotmánybíróság úgy tekint az „egy ember-egy szavazat” elvére, mint a választójog mint alapjog érinthetetlen magvára.

Mindezek alapján érdemes visszaemlékezni a fentebb olvasottakra, miszerint a múlt század elejéről találkozhatunk olyan, a plurális választójogot tágan értelmező véleménnyel is, amely alapján plurális választójog valósul meg már azáltal is, ha az egyes választókerületekben élő választópolgárok száma közötti jelentős eltérés olyan aránytalanságokhoz vezet, amelynek következtében egyes választópolgárok szavazata ténylegesen, és a gyakorlatban többet ér más választópolgárok szavazatánál. Ha a plurális választójogot ilyen tágan értelmezzük, akkor viszont felmerülhet bennünk a kérdés, hogy nem jelent-e a választójog egyenlőségétől való bárminemű eltérés plurális választójogot. A polgári kori közjog-tudomány képviselői tehát igencsak eltérően értelmezték a plurális választójogot attól, ahogyan azt ma az Alkotmánybíróság teszi.

Az Alkotmánybíróság egy 2010-ben meghozott határozatában kijelentette, hogy mivel a választójog egyenlőségét jelentős mértékben befolyásolja a választási rendszer, így annak szabályait törvényi szinten kell rendezni, sőt egyes kiemelt tárgyköröit kétharmados törvényi szinten kell szabályozni. Ebből kifolyólag alkotmányellenesnek találták a választókerületek területének rendeleti úton történő szabályozását, valamint a választójogi törvény erre adott felhatalmazását.⁴⁴

Az Alkotmánybíróság a 2013-ban meghozott legelső határozatában részben alaptörvény-ellenesnek ítélte az Áder János köztársasági elnök által számára előzetes normakontrollra megküldött választási eljárási törvény tervezetét. A magyarországi lakcímmel rendelkező, illetve az ország területén élő, lakcímmel nem rendelkező választópolgárok előzetes regisztrációjával kapcsolatos rendelkezések mellett egyes kampánnyal kapcsolatos rendelkezéseket is Alaptörvény-ellenesnek találtak, többek között azt is, amely a médiaszolgáltatók internetes honlapján politikai hirdetések közzétételét tiltotta volna. A testület által kiemelésre került többek között az is, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az adott homogén csoport tagjaira vonatkozó, indokolatlan és aránytalan

⁴³ 22/2005. (VI.17.) AB határozat, ABH 2005, 246., 248-253.

⁴⁴ 193/2010. (XII.08.) AB határozat, ABH 2010, 997., 1001-1005.

eltérő szabályozás a diszkrimináció tilalmába ütközik, ám a különböző tulajdonságokkal bíró alanyi körökre vonatkozó eltérő szabályozás nem minősül diszkriminatívna.⁴⁵ Ezen a ponton az Alkotmánybíróság a diszkriminációtillalomra vonatkozó korábbi, az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően kialakított joggyakorlatát idézte. Mindehhez kapcsolódóan szükséges megemlítenünk Balsai István a határozathoz fűzött, a többséggel jelentős mértékben szembehelyezkedő különvéleményét, amelyben kifejtette, hogy a választójog egyenlősége kérdésében kívánatos a választásból kizáró okok és az eljárásjogi szabályok elkülönítése. Míg az előbbieket csupán jelentős elvi indokból tartja korlátozhatónak, utóbbiakra nem tartja alkalmazhatónak ezt a követelményt, s kiemeli, hogy az eljárásjogi szabályokról az Alaptörvény egyébként sem rendelkezik. Ezen kívül kifejezte abbéli meggyőződéséről tett tanúbizonyságot, miszerint az Alkotmánybíróság politikai alapjogokkal kapcsolatos gyakorlata már nem alkalmazható, mivel az új Alaptörvény jelentős eltéréseket mutat a korábbi alkotmányszöveghez képest.⁴⁶ Erre a kérdéskörre a későbbiekben visszatérünk, méghozzá a Magyarországon állandó lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok választójogának egyenlősége kapcsán. Az Alkotmánybíróság egyébként az Alaptörvény, s annak negyedik módosítása⁴⁷ hatályba lépését követően is hivatkozott korábbi, a választójoggal kapcsolatos határozataira, így a plurális választójog tilalmára is.⁴⁸ A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy napjainkban milyen alkalmazási gyakorlata és alkalmazási lehetőségei vannak a plurális választójognak, s hogy ezek mennyiben tekinthetők jogszerűnek.

7. A plurális választójog napjainkban

7.1. A kisebbségeknek biztosított többlétszavazat esete – Szlovénia

A kétkamarás parlamenttel rendelkező Szlovénia alsóházának, a Nemzetgyűlésnek kilencven tagjából nyolcvannyolc képviselőt tizenegy arányos választókerületben választanak meg, 4%-os parlamenti küszöb mellett. Ezen kívül kialakítottak egy-egy speciális,

⁴⁵ 1/2013. (I. 7.) AB határozat, ABK 2013. január 15., 50., 53., 65.

⁴⁶ 1/2013. (I. 7.) AB határozat, ABK 2013. január 15., 50., 73-76.

⁴⁷ Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása (2013. március 25.) 19. cikk (2) bekezdése szerint „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.” Ezen, az alkotmányjogászokat mai napig megosztó rendelkezés miatt különösen fontos kiemelni a fent említett ténytet. A kérdés kapcsán bővebben lásd: A kérdésről bővebben lásd ERDŐS Csaba: Az 1989-es Alkotmányon nyugvó alkotmánybírósági határozatok hatályon kívül helyezésének egyes aspektusai. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt, 2014. pp. 297–315.,

TÉGLÁSI ANDRÁS: Az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után, in GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. pp. 317–339.

⁴⁸ pl. 26/2014. (VII.23.) AB határozat, ABK 2014. július 24., 1166., 1168-1182.

egymandátumos választókerületet a magyar és az olasz, őshonosnak minősített kisebbségek számára.⁴⁹ Mint láthatjuk tehát, Szlovénia a külön önkormányzati képviselet mellett privilegizált parlamenti képviselettel is felruházta az olasz és a magyar kisebbséget, bár lélekszámuk alig pár ezer főre tehető.⁵⁰

Szlovénia két alkotmányosan elismert őshonos kisebbsége tehát a magyar és az olasz.⁵¹ A Nemzetgyűlésben kötelező állandó kisebbségi bizottságot működtetni, amelynek a két kisebbségi képviselő tagja.⁵² A Velencei Bizottság az európai kisebbségek döntéshozatali folyamatban való részvételéről szóló jelentéséből megtudhatjuk, hogy Szlovénia alkotmányának 64. cikke mondja ki, hogy a magyar és az olasz kisebbségek közvetlen képviseletét biztosítani kell helyi és nemzetgyűlési szinten egyaránt, a 80. cikk pedig előírja annak garantálását, hogy e két kisebbség egy-egy képviselőt választhasson a Nemzetgyűlésbe, tehát a magyar és az olasz kisebbség képvisetele a szlovén törvényhozásban alkotmányos alapokon nyugszik. E jelentésében kiemelésre kerül, hogy e két kisebbséghez tartozó választópolgároknak plurális választójoga van, hiszen az olasz és magyar nemzetiségű választópolgárok egyidejűleg rendelkeznek a további tizenegy választókerület valamelyikében leadható szavazattal is. E dokumentumban kiemelik azt is, hogy a szlovén választójogi törvény előírja, hogy az olasz és magyar kisebbségek képviselőinek megválasztására a számukra létrehozott speciális választókerületekben külön választási tanácsot kell kinevezni.⁵³ A nemzetiségi jelölteknek függetlennek kell lenniük, tehát nem lehetnek pártok jelöltjei.⁵⁴ A két őshonos kisebbség alkotmányos szinten garantált joga, hogy képviselőinek hozzájárulása nélkül nem lehet elfogadni az etnikai közösségek alkotmányos jogait illetve státuszát érintő

⁴⁹ IPU PARLINE database: Slovenia Drzavni Zbor (National Assembly)

<http://ipu.org/parline-e/reports/2287.htm> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁵⁰ HALÁSZ IVÁN: Nemzeti és etnikai kisebbségek és a kisebbségi jogi szabályozások Közép-Európában. *Kisebbségkutatás*. 16. évf. 2007/3.

<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00035/cikk45e5.html> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁵¹ GYÖRI SZABÓ Róbert: Kisebbségpolitika Szlovéniában: a magyar és az olasz közösség autonómiája. *Kisebbségkutatás*. 17. évf. 2008/1.

<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00037/1532.htm> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

GYÖRI SZABÓ Róbert: *A szlovéniai...* i.m. 311-314.o.

⁵² CALIC, Marie-Janine: *Nationalitätenfragen und Minderheitenpolitik in Slowenien*. In: BRICKE, W. DIETER: *Minderheiten im östlichen Mitteleuropa*. Baden Baden, Nomos, 1995. 178.o. Hivatkozva: GYÖRI SZABÓ: *Kisebbségpolitika...* i.m.

MARKO, Joseph: *Der Minderheitenschutz in den jugoslawischen Nachfolgestaaten*. Bonn, 1996. 131. o. Hivatkozva: GYÖRI SZABÓ: *Kisebbségpolitika...* i.m.

⁵³ Venice Commission – Report on electoral rules and affirmative action for national minorities' participation in decision-making process in European Countries . In: Electoral law. CDL-EL(2013)006 p.95.

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL\(2013\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL(2013)006-e) (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁵⁴ BOCHSLER, Daniel: Electoral Rules and the Representation of Ethnic Minorities in Post-Communist European Democracies. *Yearbook of Minority Issues*, 2007/8 7:153-80. 19.o.

http://www.bochsler.eu/publi/Bochsler_eymi_edit1.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

törvényt, vagy egyéb törvényhozói aktust, tehát e két képviselő vétőjoggal rendelkezik az említett tárgyú törvények esetében.⁵⁵

A szlovén Alkotmánybíróság is vizsgálta a szlovéniai kisebbségek országgyűlési képviseletének kérdéskörét. A testület megállapította, hogy nem alkotmányellenes az, hogy az országgyűlési választásról szóló törvény többes szavazati jogot – egy általánosat és egy különöset – biztosít az olasz és a magyar kisebbség tagjainak. Kijelentették, hogy e személyek speciális szavazati joga a kisebbségi közösségek és azok tagjai alkotmányos védelmének kifejeződése. Annak ellenére elfogadhatónak tartják ezt a jogintézményt, hogy a választójog egyenlőségének követelményétől való eltérést jelent. Sőt, az ilyesfajta pozitív diszkriminációt az alkotmánnyal nem csupán összeegyeztethetőnek tekintik, mivel az egyenesen általa előírt kötelezettség. Megvizsgálták, hogy megvalósítható volna-e másképp a kisebbségek képviselete. Arra jutottak, hogy amennyiben e körbe tartozó választópolgároknak választaniuk kellene a kettő féle választójog gyakorlása között, két alkotmányos joguk közül az egyikől megfosztatnának, s így épp egy ilyen szabályozás léte eredményezne alkotmányellenes helyzetet. Ráadásul alkotmányban szabályozott, hogy a magyar és olasz kisebbségek két szavazattal rendelkeznek, így a választójogi törvény nem is rendelkezhetne másképp, mivel utóbbi esetben történe alkotmány sértés.⁵⁶ Szlovénia – a plurális választójog biztosítása tekintetében – egyedülálló helyzete majdnem megszűnt, amikor 2010-ben a Horvát parlament elfogadott egy törvénymódosítást, amely lehetővé tette volna, hogy a törvény hatályba lépésekor a lakosságon belül legfeljebb 1,5%-ot kitevő – tehát a szerbeken kívül az összes – kisebbség szavazhasson a 14 arányos választókerület egyikében is, ám az Alkotmánybíróság megsemmisítette ezt a javaslatot.⁵⁷

7.2. Mennyit ér a nemzetiségi választópolgárok szavazata Magyarországon?

⁵⁵ PETRICUSIC, Antonija: Slovenian legislative system for minority protection 5-6.o.

<http://www6.gencat.cat/lengcat/noves/hm04tardor/docs/petricusic.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 8.);

PAP András László: *Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviseletig.* Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadó, 2007. 210-211.o.

⁵⁶ Case U-I-283/94. of 12 February 1998 (Constitutional Court of Slovenia)

<http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/63D0F88CC8BF4EB6C12571720028092A> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁵⁷ *THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF CROATIA Nos. U-I-3597/2010, U-I-3847/2010, U-I-692/2011, U-I-898/2011, U-I-994/2011 Zagreb, 29 July 2011*
[https://sljeme.usud.hr/usud/praksWen.nsf/e540ceb6cd1e4ec0c1257de1004aa1f3/477e6dbf66aeaa69c1257e5f003d81f8/\\$FILE/U-I-3597-2010.pdf](https://sljeme.usud.hr/usud/praksWen.nsf/e540ceb6cd1e4ec0c1257de1004aa1f3/477e6dbf66aeaa69c1257e5f003d81f8/$FILE/U-I-3597-2010.pdf) (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)

WALL, Matthew: *Electoral System Change in Europe since 1945: Croatia* 8-9.o.

http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_125/FILE/Croatia_summary.pdf, (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)

Magyarországon a 2011. évi választójogi törvény teremtette meg a nemzetiségek országgyűlési képviselőinek rendszerét. E törvény alapján az országgyűlési képviselők továbbra is vegyes választási rendszerben kerülnek megválasztásra, minden magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgár szavazhat egy egyéni jelöltre és egy országos listára. Az országos lista pedig vagy pártlista, vagy pedig az országos nemzetiségi önkormányzatok által létrehozott nemzetiségi lista lehet. A nemzetiségi választópolgárok dönthetnek úgy, hogy kérik nemzetiségi névjegyzékbe vételüket és e névjegyzékbe vétel országgyűlési választásokra való kiterjesztését. Ez esetben viszont nincs lehetőségük pártlistára szavazni. Ha az adott nemzetiségi listára leadott szavazatok elérnek egy kedvezményes kvótát, abban az esetben egy kedvezményes mandátum kerül kiosztásra az érintett listán.⁵⁸ Sokan már az új választójogi szabályozás elfogadásakor felhívták a figyelmet arra, hogy erre – még a

⁵⁸ 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról 7. §, 9-10.§, 16.§ [Vjt.]

BERTA Zsolt – CSERNY Ákos – SÁRI Miklós – SZABLICS János: Kommentár az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011.évi CCIII. törvényhez. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Választójogi kommentárok*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 33-35.o., 41-44.o.,

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Nemzetiségi törvények Magyarországon. In: Gyeney Laura (szerk.): *Kisebbségvédelem Európában. Kisebbségvédelmi alapismeretek*. Budapest, Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2015. 48-50.o.

A kérdésről bővebben lásd:

KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviselőinek kérdéséről. *Közjogi Szemle*. 2014/1. pp. 56-65.

KURUNCZI Gábor: On the issue of the representation of nationalities in the Parliament. In: LÁNCOS Petra Lea – VARGA Réka – MOLNÁR Tamás – SZABÓ Marcel (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2014*. The Hague, Eleven International Publishing, 2015. pp. 507-523.,

ERDŐS Csaba: Multiculturalism in the Hungarian Parliamentary Law: Questions Concerning the Parliamentary Representation of Nationalities. In: ZIVKOVIC Milan (ed.): *Multiculturalism and Contemporary Society*. Conference Place and date: Novi Sad, Szerbia, 2013.03.01 Novi Sad, University of Novi Sad, Faculty of European Legal and Political Studies, 2013. pp. 332-346.,

PAP András László: Sarkalatos Átalakulások. A nemzetiségekre vonatkozó szabályozás. *MTA Law Working Papers*, 2014/52.

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_52_Pap.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 3.),

PAP András László: Észrevételek a nemzetiségek parlamenti képviselőinek szabályozásához az Alaptörvényben, a választójogi törvényben és a nemzetiségek jogairól szóló törvényben. In: JAKAB András – DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011, 1. kötet*. Budapest-Pécs, Pázmány Press, 2013. 419-438.,

CHRONOWSKI Nóra: Alaptörvény és etnicitás – avagy az alkotmányozás viharában részekre szakadt nemzetünk. *Állam és Jogtudomány*, LVIII. évfolyam, 2015/1. pp. 3-18.,

MÓRÉ Sándor: A nemzetiségek országgyűlési képviselőinek egyes kérdései Magyarországon. *Magyar Jog*, 2015/10. pp. 584-592.,

MÓRÉ, Sándor: Issues of the parliamentary representation of national minorities in Hungary. *International Journal of Public Law and Policy*. 2016/4. pp. 317-332.,

CSERVÁK Csaba – FARKAS György Tamás: A nemzetiségek parlamenti képviselőinek elmélete és gyakorlata. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*. 2017/3. pp. 23-36.,

KÁLLAI Péter: Képviselő-e a szószóló? Nemzetiségi képviselő a magyar Országgyűlésben. *MTA Law Working Papers* 2017/12. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017_12_Kallai.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10.)

TAR Ferenc: Képviselők vagy szószólók? Kisebbségi Képviselőválasztás Magyarországon. *Modern Geográfia*. 2015/II. pp. 25-40.,

M. BALÁZS Ágnes: Szólnak a szószólók? A nemzetiségi szószólók hatása a parlamenti napirendre. *REGIO*. 2017/3. pp. 231-259.,

LENGYEL Dániel: *A nemzetiségek parlamenti képviselője, avagy az országgyűlés döntetlenje*. <http://arsboni.hu/nemzetisegek-parlament-kepviseloje-avagy-az-orszaggyules-dontetlenje/> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)

legnagyobb lélekszámmal rendelkező nemzetiségek esetében is – igencsak csekély esély mutatkozik.⁵⁹ Mindez pedig a 2014-es országgyűlési választásokon be is igazolódott.⁶⁰ Ennek ellenére a nemzetiségek nem maradtak teljesen képviselet nélkül, amellet, hogy egy egyéni jelöltre ők is szavazhattak, a kedvezményes mandátum megszerzéséhez szükséges kvótát el nem érő nemzetiségi listákon – tehát a valóságban az összes nemzetiségi listán – első helyen szereplő jelölt nemzetiségi szószólóként részt vesz az Országgyűlés munkájában.⁶¹ A nemzetiségi szószólók azonban sokkalta szűkebbre szabott jogosítványokkal rendelkeznek, mint az Országgyűlési képviselők.⁶² A szabályozással kapcsolatosan Szalayné Sándor Erzsébet, a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelméért felelős biztoshelyettes egyenesen úgy fogalmazott, hogy az országgyűlési választásokon nemzetiségi listára szavazni kívánó választópolgárok tekintetében a „nemzetiségi választópolgár – fél szavazat” elve érvényesül az „egy ember – egy szavazat” elve helyett.⁶³ Ez az állítás pedig magában foglalja azt, hogy a nemzetiségiként regisztrált választópolgárok szavazata feleannyit ér, mint a nemzetiségiként nem regisztrált választópolgároké, tehát felmerülhet bennünk, hogy az utóbbi csoportnak biztosított plurális választójogként került értelmezésre. Az, hogy ez ténylegesen mennyiben tekinthető plurális választójognak, igencsak összetett kérdés, és a későbbiekben részletesebb elemzést igényel. Ugyanis emlékeznünk kell, hogy az Alkotmánybíróság óva intett attól, hogy a választójog tartalmi és eljárási értelemben vett egyenlőségének kérdését összekeverjük. Ez az oka annak, hogy nem jelenti a választójog egyenlőségének sérelmét a parlamenti küszöb léte, amelynek következtében a leadott szavazatok megfelelő (5, 10 vagy 15) százalékát el nem ért pártlistákra leadott szavazatok nem eredményeznek mandátumot, illetve az sem, ha egyik választókerületben feleakkora a választási részvétel, mint a másikban.

⁵⁹ ERDŐS Csaba: A Problematic Part of the Renewed Hungarian Parliamentary Law: The Parliamentary Representation of Nationalities, *De Iurisprudencia et Iure Publico: Jog- és Politikatudományi Folyóirat*. 2013/1. 55.o.;

KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviseletének kérdéséről. *Pázmány Law Working Papers*. 2013/14. <http://d18wh0wf8v71m4.cloudfront.net/docs/wp/2013/2013-14-Kurunczi.pdf> (letöltés ideje: 2017. szeptember 3.);

SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: A 2014. évi választások a magyarországi nemzetiségekért felelős biztoshelyettes szemszögéből. *Kisebbségkutatás*. 2014/1. 13.o.

⁶⁰ Lásd BALÁZS Ágnes: *A választójog egyenlősége: dilemmák és határesetek*. Diplomamunka. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar, Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék, Budapest, 2015. 24-25.o.

⁶¹ Vjt. 18. §

⁶² 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről 29-29/A. §

A nemzetiségi szószólók és az országgyűlési képviselők hatásköreinek összehasonlításáról részletesen lásd MÓRÉ Sándor: A nemzetiségi szószólói intézmény jogi kerete és működésének első két éve. *Parlamenti Szemle*, 2016/2. 37-41.o.

⁶³ SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: i.m. 13.o.

Ezen helyzetektől különbözni látszik azonban azon nemzetiségi választópolgárok esete, akiknek létszámuknál fogva eleve nincsen esélyük elérni a kedvezményes kvótát, kivéve, ha a választásokon való részvétel, így a kedvezményes kvóta alapját képező összes országos listára leadott szavazat valószínűtlenül alacsony volna. Mivel a fentiek alapján is láthatjuk, hogy annak eldöntése, hogy a nemzetiségi választópolgárok által nemzetiségi listára leadott szavazatok kérdésköre az eljárási, vagy pedig tartalmi kérdés, igen összetett, ezt az elemzést a jövőben végezzük el. A következőkben a hatályos magyar választójogi szabályozás még egy pontját, még hozzá a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok választójogát (külhoni választójogot) vizsgáljuk meg a választójog egyenlősége szempontjából.

8.. Plurális választójog Törökországban és Magyarországon?

8.1. A külhoni választójog problematikája⁶⁴

A fentiekben említésre került, hogy a Magyarországon lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárok egyaránt szavazhatnak egyéni képviselőjelöltre és országos listára. A magyarországi állandó lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok viszont csupán pártlistára szavazhatnak. Láthatjuk tehát, hogy ezen a ponton a magyar szabályozás eltér a választójog egyenlőségének elvétől. Ez az eltérés azonban a Velencei Bizottság és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának, továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlata szerint egyaránt elfogadható, objektív és ésszerű indokokon alapul, és az elérni kívánt célhoz mértén arányos a választójog ilyen módon való korlátozása.

A Velencei Bizottság és az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényre vonatkozó együttes ajánlása kitért az állandó magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok választójogának (külhoni választójog) kérdésére is. Azt, hogy a törvény az összes – egyéb feltételeknek megfelelő – magyar állampolgárra, így a magyarországi lakcímmel nem rendelkezőkre is kiterjesztette a választójogot, pozitívan értékelték. Kiemelték, hogy a Velencei Bizottság választási jó gyakorlatokról szóló kódexével összhangban áll az ilyesfajta szabályozás. Az egyszerűsített honosítás bevezetését követően külföldön élő magyar választópolgárok számát jelentős mértékben túlbecsülték, mintegy ötmillió főre, s úgy

⁶⁴ A választások határon átnyúlóvá válásáról, így a külhoni választójogról bővebben lásd: HALÁSZ Iván: Migránsok és a választójog: a választások „transzborderizálása” a közép-európai térségben. In: Halász Iván (szerk.): *A migránsok politikai integrációja a visegrádi államokban*. Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2014. pp. 9-50.

gondolták, hogy e személyeknek így jelentős befolyásuk lesz a magyar országgyűlési választásokra, annak következtében, hogy mindeközben a Magyarország területén élő választópolgárok száma mintegy nyolcmillió före tehető. E körülmény miatt tartották elfogadhatónak, igazolhatónak azt, hogy a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok csupán pártlistára szavazhatnak, egyéni jelöltre nem. Sőt mi több, javasolták annak megfontolását, hogy a jogalkotó csupán azoknak a külföldön élő magyar állampolgároknak biztosítsa az országgyűlési választójogot, akik kellőképpen szorosan kötődnek Magyarországhoz.⁶⁵ Ez a szabályozási módszer egyébként az angolszász országokra jellemző, de Európában ilyen az Egyesült Királyságon kívül Németország szabályozása is.⁶⁶ A 2014. évi országgyűlési választások során összesen mintegy 158654, az állandó magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgárok által leadható szavazási levélcsomag érkezett be a Nemzeti Választási Irodába, amelyek közül 128712 volt érvényes.⁶⁷ Láthatjuk tehát, hogy a beérkezett szavazási levélcsomagok száma meg sem közelíti az ajánlásban előrejelzett ötmilliót.⁶⁸

8.2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a külhoni választójog egyenlősége

Az Emberi Jogok Európai Bírósága nem vizsgálta a magyarországi szabályozást, ám hasonló jogkérdésben született egy ítélete még 2014-ben. Törökország választási rendszere – Magyarországhoz hasonlóan – vegyes. Azok a török állampolgárok, akik legalább hat hónapja az ország területén kívül élnek, elveszítik azt a jogosultságukat, hogy egyéni jelöltre szavazhassanak, így csupán valamely pártlistára adhatják le voksukat. A strasbourgi székhelyű bíróság az ügyben hozott ítéletében megerősítette korábbi gyakorlatát, miszerint a

⁶⁵ European Commission for Democracy Through Law and OSCE Office for Democratic institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR) Joint opinion on the Act on the Elections of Members of Parliament of Hungary. Study No. 662/2012. CDL-AD(2012)012. p. 40-44.

<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282012%29012-e> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁶⁶ Erről, és a további politikai közösségi modellekről bővebben lásd: HALÁSZ Iván: *Állampolgárság, migráció, integráció*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet, 2009. 25-30.o.

⁶⁷ Nemzeti Választási Iroda – 2014. évi országgyűlési választás – Levélsvavazatok

http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/853/853_0.html (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.),

Bővebben: LÁSZLÓ Róbert: A külhoni szavazatok 2014. évi országgyűlési képviselőválasztás eredményére gyakorolt hatása. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. pp. 125-146.

⁶⁸ Az egyszerűsített honosítási eljárás keretében honosított külhoni magyarok közül az egymilliomodik 2017 decemberében tette le az állampolgársági esküt. Lásd: Állampolgársági esküt tett az egymilliomodik külhoni magyar | Felvidék.ma <http://felvidek.ma/2017/12/allampolgarsagi-eskut-tett-az-egymilliomodik-kulhoni-magyar/> (letöltés ideje: 2018. január 10.)

Ráadásul e közül az egymillió állampolgár körül nem is rendelkezik mindenki választójoggal, – gondoljunk például a kiskorúakra – illetve sokak számára inkább szimbolikus jelentőséggel bír a magyar állampolgárság megszerzése vagy visszaszerzése, és nem is kívánnak részt venni a magyarországi választásokon.

választójog gyakorlását lakóhelyhez vagy bizonyos időtartamú helyben lakáshoz kötő szabályozás önmagában még nem jelent önkényes jogkorlátozást, nem sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének kiegészítő jegyzőkönyvét. A Bíróság hangsúlyozta továbbá azt a tényt, hogy a vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyv nem von maga után semmiféle arra vonatkozó kötelezettséget, hogy a választójogot a külföldön élő állampolgárok számára is biztosítani kellene. A Bíróság arra jutott, hogy lehetetlen volna a külföldön élő választópolgárok számára külön választókerület létrehozni, s egy belföldi választókerületbe sem sorolhatóak be. E probléma áthidalásának tekintették azt, ha a választópolgárok e köre csupán listára szavazhat. Törökország felhozta az ügyben azt, a jelen tanulmány elméleti bevezetőjében is megtalálható érintettségi elméletből fakadó érvet, miszerint az ország területén kívül élőkre kevesebb következménnyel bírnak a hazai törvényhozás döntései, s ebből fakadóan a közhatalmi szervek létrehozatalában az ország területén élőkhez képest mérsékeltebb befolyást kell számukra biztosítani. Ennek az érvenek a Bíróság helyt adott. A választójog egyenlősége kapcsán rendszerint alkalmazott alapjogi tesztet elvégezve a Bíróság a szabályozást az Emberi Jogok Európai Egyezményével összhangban lévőnek ítélte meg.⁶⁹ Már a Velencei Bizottság álláspontja is sejtette, hogy valószínűleg az Emberi Jogok Európai Bírósága sem tekintené egyezményesértőnek a magyarországi szabályozást, amely álláspontot az Oran-ügy fényében bátran kijelenthetünk, ahogyan Bodnár Eszter is tette.⁷⁰

8.3. Kritikai megközelítések a hazai szakirodalomban

Jakab András igen hamar, még a választójogi törvény meghozatala előtt, az Alaptörvény vonatkozó rendelkezései kapcsán – melyek szerint sarkalatos törvény a választójogot magyarországi lakóhelyhez, a választhatóságot pedig további feltételekhez kötheti – felvetette a választójog egyenlőségének potenciális sérelme miatti aggályait. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy míg a 2011. december 31-ig hatályos Alkotmánnyal kétségkívül ellentétes lett volna, ha a külhoni állampolgárok kevesebb szavazattal rendelkeznének, mint magyarországi lakóhellyel rendelkező társaik, az Alaptörvénybe foglalt felhatalmazás miatt nem alaptörvény-ellenes egy ilyen rendelkezés. Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségei fényében azonban árnyaltabbnak tekinti a képet. Véleménye szerint az, hogy a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok csupán pártlistára szavazhatnak, s így „fél szavazattal” bírnak, nem csupán a Polgári és Politikai

⁶⁹ Oran v. Turkey, Judgement of 15 April 2014, nos. 28881/07 and 37920/07

⁷⁰ BODNÁR Eszter: A határontúliak választójogának egyenlősége. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. 17.o.

Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, hanem az Emberi Jogok Európai Egyezményét is sérti.⁷¹ László Róbert szintén a választójog egyenlőségét sértőnek találta egy ilyen szabályozás létét, s a külhoni választójog megvalósulása esetére a választójog egyenlősége irányába tehető lépésként az arányos vagy többségi választási rendszer létrehozását jelölte meg.⁷² Megoldás lehetne emellett, ha a vegyes rendszert megtartva az egyéni jelöltekre történő szavazást is lehetővé tennék ezen állampolgári kör számára.

Juhász Attila és László Róbert véleménye szerint a Velencei Bizottság és az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának fentebb említett együttes ajánlása és Bodnár Eszter – a következőkben kifejtendő – álláspontja ellenére szerencsésebb lett volna a választójog egyenlősége sérelmének az Emberi Jogok Európai Bírósága általi megállapításának még a lehetőségét is kizárni. Több megoldási lehetőséget is felvázoltak. Lehetséges megoldásként tekintenek a választójog magyarországi lakcímhez kötésére, vagy alternatívaként a külhoni választójog megtartása mellett arányos vagy többségi választási rendszer létrehozására. Ugyanakkor a vegyes választási rendszer megtartása mellett is biztosíthatónak találnák a választójog egyenlőségét, többek között abban az esetben, ha a magyarországi lakóhellyel nem bíró külhoni választópolgárok előzetes regisztrációja alapján, létszámukhoz igazítva határoznák meg a külhoni egyéni választókerületek számát. Azt ugyanakkor ők is elismerik, hogy e javaslat hátránya, hogy kiszámíthatatlanná tenné a politikai színteret, továbbá nem elhanyagolható mértékben növelné az adminisztrációs terheket. A külhoni szavazatok magyarországi választókerületben történő elszámolásának akadályát abban látják, hogy jelentős mértékben aránytalanná tenné a rendszert.⁷³

Bodnár Eszter azonban már 2012-ben, az Oran-ügyben hozott ítélet megszületése előtt megjelent cikkében amellelt foglalt állást, hogy egyáltalán nem biztos, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága egy esetleges eljárás során elmarasztaló ítéletet hozna Magyarországra nézve a külhoni választójog egyenlősége kapcsán, hiszen ha a szavazatok száma közötti eltérést megengedhetetlennek tartanák, akkor az is egyezményesértő volna, ha a külhoni

⁷¹ JAKAB András: A külföldön élő magyar állampolgárok választójoga egyenlőségének kérdése a választási törvény koncepciójában. *Pázmány Law Working Papers*. 2011/38. 2-4.o. <http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-38.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 11.)

⁷² LÁSZLÓ Róbert: Diszkriminációmentes választójog <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1938562> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁷³ JUHÁSZ Attila–LÁSZLÓ Róbert: A külhoni magyar állampolgárok választójoga In: *Félúton a választási reform-Tanulmány a Political Capital Institute és a Friedrich Ebert Alapítvány Budapesti által közösen szervezett konferenciához 2012. április 19.* 13-16.o. http://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/PC-FES_ConferencePaper_FelutonAValasztasiReform_120417.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

szavazatok eltérő súlyúak, ami alapján azonban egyéb országok is elmarasztalásra kerülhetnek.⁷⁴ Mindezt pedig még határozottabban merte állítani az Oran-ügyben hozott döntést követően.⁷⁵ Halász Iván is amellett foglalt állást, hogy e korlátozás indokolt, s az elérni kívánt céllal arányos módon került bevezetésre.⁷⁶ Cserny Ákos viszont 2014-ben, a Velencei Bizottság és az EBESZ közös jelentésének ismeretében, annak ellenére is arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg kellene fontolni a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgárok szavazategyenlőségének biztosítását.⁷⁷

8.4. A külhoni választójog és a választójog egyenlőségének értékelése

Ha elfogadjuk, hogy az 1938. évi XIX. törvénycikk burkolt plurális választójogot valósított meg, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy ez a szabályozás plurális választójogot tartalmaz, méghozzá a magyarországi lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárok többsé szavazatát. A fentiek alapján arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy ez a plurális választójog világos, legitim célon alapuló alkalmazását jelenti. Ugyanakkor emlékeznünk kell arra is, hogy az egyes nemzetközi fórumok – és az Alkotmánybíróság sem – nevezte plurális választójognak ezt a szabályozást. Mindezek kapcsán kételyek merülhetnek fel bennünk annak helytálló voltát illetően, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozott a plurális választójog tilalmára, és a választójogra vonatkozó határozataira általában, hiszen azt mondhatjuk, hogy az Alaptörvény jelentős mértékben eltérő szabályozást tartalmaz erre az alapjogra vonatkozóan a korábbi alkotmányhoz képest, mivel teret nyit az ilyesfajta választójog alkalmazására. A fentiekben láthattuk, és még a következőkben is látni fogjuk, hogy az egyes nemzetközi fórumok, amelyek vizsgálták a szabályozást, nem nevezték plurális választójognak. Mindemögött az állhat, hogy arra az esetre, amikor a vegyes választási rendszerben a különböző típusú választókerületekben eltérnek a választójogosultság feltételei, csupán a magyar közjogi szakirodalomban hivatkoztak plurális választójogként, a külföldi szakirodalomban rendszerint a plurális választójog azon eseteiről esik szó, amikor a választópolgárok törvényben deklaráltan többsé szavazat leadására jogosultak.

⁷⁴ BODNÁR Eszter: Alkotmányjogi dilemmák az új országgyűlési választási törvénnyel kapcsolatban. *Közjogi Szemle*. 5. évf. 2012/1.sz. 40-48.o.

⁷⁵ BODNÁR Eszter: *A határontúliak...* 17.o.

⁷⁶ HALÁSZ Iván: A külhoni szavazás története és jelene: pro és kontra érvek. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. 52-53.o.

⁷⁷ CSERNY Ákos: Gondolatok a külhoni állampolgárok választójogának gyakorlásával összefüggő egyes kérdésekről. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. 38.o.

A magyarországi lakóhellyel rendelkező és nem rendelkező állampolgárok esetében nem csupán a választójogosultság terjedelme, hanem a szavazatok külföldről történő leadásának módja is különbözik. A Magyarország területén állandó lakóhellyel nem bíró magyar állampolgárok levélben szavazhatnak, s a szavazási levélsomagot leadhatják Magyarország külképviseletén, valamely magyarországi választókerületben, vagy pedig eljuttathatják a Nemzeti Választási Irodába, még hozzá postai úton. A magyarországi lakóhellyel rendelkező, ám a szavazás napján külföldön tartózkodó magyar állampolgárok azonban csupán Magyarország valamely külképviseletén adhatják le szavazataikat.⁷⁸

A Vámos és mások kontra Magyarország ügy a választási eljárási törvény ezen, a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező és rendelkező, ám a szavazás napján külföldön tartózkodó választópolgárok számára nyitva álló eltérő szavazási módokról szóló rendelkezéseikhez kapcsolódik. A magyarországi lakóhellyel rendelkező, ám külföldön dolgozó illetve tanuló panaszosok ezt a szabályozást az országgyűlési választásokon történő részvételhez való jogukat sértőnek találták. Az ügy kapcsán az Emberi Jogok Európai Bírósága felívta a figyelmet arra, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye részes államai felé semmiféle kötelezettséget nem keletkeztet arra vonatkozóan, hogy a külföldön élő állampolgárai számára választójogot biztosítson. A külhoni választójog korlátozásának a Bíróság álláspontja szerint számos legitim indoka lehet. Ennek kapcsán az érintettségi elmélet is előkerült a korlátozás melletti érvként. A Bíróság ugyanis kiemelte, hogy a külföldön élő állampolgárok kevésbé kötődnek országuk mindennapi gondjaihoz, kevésbé is ismerik azokat, kevesebb befolyásuk van a jelöltek kiválasztására és a pártprogramokra, s a választójog és a választott testület döntéseinek a választópolgárokra való közvetlen hatása között szoros kapcsolat áll fenn. Emellett szükség lehet arra, hogy a törvényhozás korlátozza e választójogosultak befolyását azokban az ügyekben, amelyek elsősorban az ország területén élő állampolgárokat érintik. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a két csoportra vonatkozó eltérő szabályozás tehát világos, legitim célon alapul, nem jelent aránytalan korlátozást, s nem fosztja meg a választójogot annak lényegétől, teljességétől. Kiemelték azt a tényt, hogy a magyarországi lakóhellyel rendelkezők az országgal való szorosabb kapcsolatnak köszönhetően egyéni jelöltre és országos listára egyaránt szavazhatnak, míg a külhoni szavazók csak pártlistára, s hogy a szorosabb kapcsolattal rendelkező állampolgároknál feltételezhető, hogy módjukban áll megjeleníteni saját választókerületükben. Mindezek alapján a különbségtételt objektív indokokon alapulónak, ésszerűnek és arányosnak ítélték meg, ami

⁷⁸ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 259.§, 266-268.§

nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét sem.⁷⁹ Ugyanezt a szabályozást a magyar Alkotmánybíróság sem találta alkotmányellenesnek, s határozatában hivatkozott is a Vámos és mások-ügyre.⁸⁰

9.. A családi választójog – a gyermekek képvisellete vagy plurális választójog?

9.1. A gyermekek választójogának felmerülése

A plurális választójog egy másik kérdés kapcsán szintén fel-felmerül napjainkban. Ez a kérdéskör a családi választójog, pontosabban szólva a gyermekek képviselétének kérdésköre. Mivel ez a téma – a választójog általánosságának szemszögéből – részletesen kifejtésre kerül e tanulmánykötet másik, Kurunczi Gábor által írt fejezetében, jelen ponton csupán a választójog egyenlősége szemszögéből való értékeléshez szükséges mértékig említjük meg.

Demény Pál amerikai-magyar demográfus már több, mint harminc évvel ezelőtt javasolta, hogy a gyermekek is rendelkezzenek választójoggal.⁸¹ Ennek nyomán azóta elterjed a választójog kiskorúakra való kiterjesztésének Demény-szavazásként (Demeny-voting) való elnevezése.⁸² A választójog gyermekekre való kiterjesztésének javaslata már az ellenzéki kerekasztal-tárgyalásokon is felmerült. Az 1990-es években (1996-ban) pedig Mécs Imre SZDSZ-es képviselő is felszólalt a választójog kiterjesztése, így a gyermekek választójoga mellett az Országgyűlésben, s kezdeményezte is annak bevezetését.⁸³ 2007-ben ismét előkerült a kérdéskör, amikor Révész Máriusz, a Fidesz képviselője javasolta a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032 szülő országgyűlési határozati javaslat olyan módon történő kiegészítését, hogy a Kormány az év végéig vizsgálja meg választójog gyermekek számára való biztosításának lehetőségét, és tegyen arra javaslatot. Ez a kiegészítés azonban nem történt meg.⁸⁴

⁷⁹ *Vamos and Others v. Hungary*, Decision of 17 February 2015., nos. 48145/14, 48244/14, 48250/14, 48285/14, 49885/14, 51948/14, 63580/14, 66577/14, and 67222/14

⁸⁰ Ld. 3086/2016. (IV.26.) AB határozat, ABH 2016., 1320.

⁸¹ DEMENY, Paul: Pronatalist policies in low-fertility countries: Patterns, performance, and prospects. *Population and Development Review* Vol. 12, Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies 1986, pp. 335-358

⁸² DEMÉNY Pál: Emelhető-e a reprodukcióhoz szükségesnél alacsonyabb termékenység? *Demográfia*. 2015/2-3. 112.o.,

DEMENY, Paul: Sub-replacement fertility in national populations: Can it be raised? *Population Studies*, Vol. 69 No. 1. 2015 pp. 577-585. DOI:10.1080/00324728.2014.962930

⁸³ Mécs Imre - Parlament.hu

<http://www.parlament.hu/naplo35/193/1930043.htm> (Letöltés ideje: 2017. október 25.)

⁸⁴ Az Országgyűlés Ifjúsági, szociális és családtügyi bizottságának, Egészségügyi bizottságának Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának, Oktatási és tudományos bizottságának együttes ajánlása a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032 szülő H/2284 számú országgyűlési

A kiskorú gyermekek szülei által gyakorolható választójogának kérdése a Nagycsaládosok Országos Egyesületéhez köthetően is felmerült, s ezt követően jelent meg az Alaptörvény előkészítése során.⁸⁵ Az Alaptörvény eredetileg benyújtott tervezete szerint felhatalmazást kapott volna az Országgyűlés, hogy sarkalatos törvényben a kiskorúaknak is biztosíthassa a választójogot. A kiskorú helyett szavazatát anyja vagy más törvényes képviselője adhatta volna le, méghozzá úgy, hogy saját szavazatán felül legfeljebb egy szavazat leadására lett volna jogosult.⁸⁶ Németországban ugyanez a kérdés szintén megjelenik az alkotmányjogi szakirodalomban és a politikai színtéren egyaránt. Szerepel például az Európai Parlamentben egy mandátummal jelen lévő Német Család Párt programjában is.⁸⁷ Mindemellett felmerült a téma Ausztriában és Japánban is.⁸⁸

9.2. A gyermekek képviselőinek modelljei

Schanda Balázs a gyermekek képviselője kapcsán három különböző intézményt különböztet meg. Az egyik típus a gyermekek képviselőinek megtestesítője, méghozzá a kiskorú gyermekek - szülei vagy gyámjaik által gyakorolt – választójogát jelenti. A második típus a gyermekek választójogi korhatárának leszállításával megvalósuló gyermeki választójog. A harmadik lehetséges megoldás a szülői választójog, amikor a szülők gyermekeik számához igazodóan, vagy pedig attól függetlenül meghatározott többszavazat leadására jogosultak.⁸⁹ E modellek természetesen nem csak tiszta formájukban valósulhatnak meg, létezhetnek köztük bizonyos átmenetek, illetve ötvözhetőek. A harmadik modellt azonban elveti, alkotmányjogilag igazolhatatlannak, a választójog egyenlőségét sértőnek

határozati javaslat részletes vitájához 7.o. <http://www.parlament.hu/irom38/02284/02284-0031.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 10)

⁸⁵ BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 193.o.

⁸⁶ T/2627 Magyarország Alaptörvénye XXI. cikk (2)

<http://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf> (letöltés ideje: 2015. április 21.)

⁸⁷ SCHANDA Balázs: A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*. VIII. évf. 2012/2. 80-84.o.,
Ld: QUINTERN, Hanna: *Das Familienwahlrecht. Ein Beitrag zur Verfassungsrechtliche Diskussion. Schriftenreihe zum Staats- und Verwaltungsrecht Band 7*. Berlin, LIT, 2010.,
MÜLLER-FRANKEN, Sebastian: *Familienwahlrecht und Verfassung. Veränderungen des Wahlrechts zugunsten von Familien als Reaktion auf den „demographischen Wandel“ auf dem Prüfstand des Verfassungsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2013.

Bundesparteiprogramm der Familien-Partei Deutschlands 14.o.

[http://www.familien-partei-](http://www.familien-partei-deutschlands.de/fileadmin/Dokumente/FAMILIE_Bundesparteiprogramm_111120.pdf)

[deutschlands.de/fileadmin/Dokumente/FAMILIE_Bundesparteiprogramm_111120.pdf](http://www.familien-partei-deutschlands.de/fileadmin/Dokumente/FAMILIE_Bundesparteiprogramm_111120.pdf) (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.),

Für Familienwahlrecht – Familien Partei

<http://www.ichwaehlezukunft.de/fuer-familienwahlrecht/> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

⁸⁸ GULYÁS Attila – JANKY Béla: Választójog és intergenerációs igazságosság: Témakeretezés és választói attitűdök. *Szociológiai Szemle*. 2016/3. 62.o.

⁸⁹ SCHANDA Balázs: Családi választójog – alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítója? *Magyar Jog*, 57. évf. 2010/10. 608.o.,

REIMER, Franz: Nachhaltigkeit durch Wahlrecht? Verfassungsrechtliche Möglichkeiten und Grenzen eines „Wahlrechts von Geburt an“. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2004/2. p.323. [A továbbiakban: REIMER, Franz]

tartja.⁹⁰ Ugyanakkor azt a megoldást, ha a gyermekek születésüktől fogva rendelkeznenek választójoggal, s azt nagykorúvá válásukig szüleik vagy gyámjaik gyakorolnák helyettük, nem tekinti plurális választójognak, nem gondolja, hogy sértené a választójog egyenlőségének elvét.⁹¹ A kérdést összehasonlítja a magánjogi jellegű jogviszonyokkal, ahol nem feltételeznék, hogy a szülőt illetik meg a gyermek jogai, sőt, az állam sok esetben védi a gyermekek vagyonát a szülővel szemben.⁹² Gurbai Sándor egyébként disszertációjában rávilágít arra, hogy bár a gyermekek választójogának kérdése napjainkban nem csupán Magyarországon, de Németországban is napirenden van, az európai országok szabályozása nem csupán ezt a jogintézményt nem ismeri a gyakorlatban, hanem a választójog megvonása esetén a gondnokság alatt állók gondnoka által gyakorolható választójogot sem.⁹³

Jakab András – szintén a gyermekek választójoga kifejezést használva a jövő fenntarthatósági kihívásaira adható lehetséges válaszként vizsgálta meg az intézményt. Ennek során a fentieken túl azt az elvi lehetőséget is felvetette, hogy a kiskorúaknak olyan módon is lehetne biztosítani a választójogot, hogy nagykorúságuk eléréséig nem szavazhatnának, ám addigi szavazataik felhalmozódnának, s nagykorúvá válásukat követően volna módjuk leadni azokat. Ezt a „szavazatmegőrzés” módszert azonban kifogásolhatónak tartja. Mindehhez fontos hozzátenni, hogy az esetlegesen a szülők számára biztosított többlétszavazat lehetőségével szemben – csakúgy, mint Schanda Balázs is – elutasító, és hogy úgy gondolja, hogy mindenképp biztosítani szükséges azt, hogy bizonyos életkor elérése előtt senki ne legyen jogosult arra, hogy választójogot gyakoroljon. A gyermekek választójogának biztosítását egyébként a demokrácia kiszélesítéseként értelmezi, míg annak tekintetében nem jut egyértelmű következtetésre, hogy a fenntarthatóságot elősegítené.⁹⁴ A továbbiakban részben a fentebb felvázolt, szakirodalomban megjelenő szempontrendszerrel követve vizsgáljuk a „családi választójog” kérdéskörét. Elsőként a választójoghoz mint alapjoghoz kapcsolódó viszonyára vetünk egy pillantást. A választójog általánosságához való viszonya

⁹⁰SCHANDA Balázs: *Családi...* i.m. 608.o.

: SCHANDA Balázs: *A jog...* i.m. 80-84.o.

⁹¹SCHANDA Balázs: *Családi...* i.m. 308.o.

⁹²SCHANDA Balázs: *A jog...* i.m. 80-84.o.

⁹³GURBAI Sándor: *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében. Doktori Értekezés.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2014. 176.o.

⁹⁴JAKAB András: Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban. *Közjogi Szemle*, 2016/3. 4-7.o.

Lásd még JAKAB András: Vajon a gyermekek választójoga az alkotmányjogi válasz a mai demokráciák fenntarthatósági kihívásaira? In: Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Szabó Zsolt – Smuk Péter (szerk): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli.* Budapest, Gondolat, 2017. pp. 486-498

azonban nem kerül részletes elemzésre, mivel erre jelen tanulmánykötet másik fejezetében kerül sor.

9.3. Családi választójog és a választójog mint alapjog kapcsolatának értékelése

Franz Reimer sem gondolja, hogy a gyermekek szülők által gyakorolt választójoga sértené a választójog egyenlőségének követelményét, még ha a de facto egyenlőség kapcsán merülhetnek is fel aggályaink annak következtében, hogy a szavazatok leadása során a szülő egyetlen döntést hoz, és így ad le a gyermekkel nem rendelkező választópolgárokhoz képest több szavazatot. Úgy gondolja azonban, hogy abból kell kiindulni, hogy a szülő képes felismerni gyermeke érdekeit, s gyermeke szavazatát eszerint leadni, így a két szavazat tartalmilag elkülönül, s az egyenlőség elve sem sérül.⁹⁵

Heiko Holste kiemeli azt a tényt, hogy a képviselők szabad mandátummal rendelkeznek, és feladatuk a nép egésze érdekének a képviselete, nem csupán a választójoggal rendelkezőké, ennek következtében a választójoggal nem rendelkezők, így a kiskorúak sem maradnak képviselet nélkül. Álláspontja szerint abban az esetben, ha a képviselők mégsem képviselnék a választójoggal rendelkezők érdekeit, akkor sem a kiskorúaknak biztosított választójog jelentené a megoldást, hanem a képviselők e felelősségükre való emlékeztetése.⁹⁶

Schanda Balázs arra is rámutat, hogy a 16. életévüket betöltött munkavállalók, s így adófizetők politikai képviseletből történő kizárása aggályos lehet. Megtudhatjuk, hogy a gyermekek szülei által gyakorolható választójogának ellenzői között sokan hivatkoztak a választójog személyes jellegére, amely azonban nincsen az alkotmányos szinten szabályozva. Ám joggal merül fel bennünk, hogy a szavazás közvetlenségének elvét sértené e jogintézmény. Schanda Balázs viszont nem tartja közvetlenség szempontjából aggályosnak az ilyen szabályozást, mivel nem iktatódik be a választó döntése és a képviseleti szerv létrejötte közé egy másik akarati döntés, amely a képviseleti szerv összetételét alakítja. A választójog általánosságát indokolatlanul korlátozó tényezőnek tekinti azt, hogy a kiskorúak nem rendelkeznek választójoggal.⁹⁷

Fröhlich Johanna áttekintette a családi választójogi modelleket, megvalósítási lehetőségeit, illetve a kérdés németországi történetét. Megtudhatjuk, hogy Jakab András

⁹⁵ REIMER, Franz: i.m. 334-338.o.

⁹⁶ HOLSTE, Heiko: Wahlrecht von Geburt an: Demokratie auf Abwegen? *Die Öffentliche Verwaltung*. 2005/3. 114-115.o. Hivatkozta: BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 194-195.

⁹⁷ SCHANDA Balázs: A jog ...i.m. 82-84.o,
SCHANDA Balázs: Családi...i.m. 608-611.o.

alkotmánytervezetében is szerepelt e jogintézmény. Kiemelte azt a tényt, hogy több országban – így például az Egyesült Királyságban és Franciaországban – ma is létezik a meghatalmazott útján történő szavazás lehetősége. Értékelése szerint a családi választójog helyettesítő modellje újszerű megoldást jelentene. Abból a feltételezésből indul ki, hogy a jogintézmény bevezetése nem csupán a hatalmi érdek érvényesítését célozná, hanem a társadalmi változásokra adandó választ is, amely által megváltozhat a választójogi alapelvekkel kapcsolatos hozzáállásunk, s egy más típusú demokráciához való útkeresés eleme lehet.⁹⁸ Jakab András pedig leírja, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának előkészítő anyaga (travaux préparatoires) szerint a családi választójog elfogadható, mivel nem a szülők választójogáról van szó, csupán ők gyakorolják azt a gyermekeik helyett, s így nem sérül a választójog egyenlőségének elve.⁹⁹

Láthatjuk, hogy többen amellet érvelnek, hogy a családi választójog e típusa nem is plurális választójog, mivel nem a szülők többes szavazati jogáról van szó, hanem a gyermekek szülők által gyakorolt választójogáról. Ez az álláspont jelenik meg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának előkészítő anyagában is. Más szerzők – így például Heiko Holste,¹⁰⁰ Friedhelm Hufen¹⁰¹ és Bodnár Eszter¹⁰² – viszont azon az állásponton vannak, hogy a gyermekek szülők által gyakorolható választójoga az adott esetben gyakorlatilag igenis a szülő többes szavazati jogaként érvényesül. Felmerülhet bennünk az is, hogy szavazat átruházáshoz képest más típusú jogintézményről beszélhetünk azért is, mert egy nagykorú választópolgár közeli hozzátartozója általi helyettesítése esetén a nagykorú bizalmán és akaratán múlik a helyettesítés, a kiskorú választópolgárok esetén nem, és egyáltalán nem biztos, hogy a jövő generáció érdekeit felismeri a szülő.

Ha elfogadjuk azt, a feltevést, hogy a gyermeknek biztosított, ám a szülők által gyakorolható választójog nem a szülő többlétszavazata, hiszen a választójog jogosultja a gyermek, még mindig felmerülhet bennünk annak a kérdése, hogy a gyermekek választójoga plurális választójogot jelent-e abban az esetben, ha a szülők gyermekeik számától függetlenül azonos számú többlétszavazatot adhatnak le. Ebben az esetben ugyanis a kiskorú gyermekek szavazata annál kevesebbet érne, minél több testvérük van. Az tehát, ha a szülők gyermekeik számától függetlenül egy többlétszavazatot adhatnak le, mindenképp plurális

⁹⁸ FRÖHLICH Johanna: Alapkérdések a családi választójog vitájában. *Pázmány Law Working Papers*. 2011/20. <http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-20.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 11.)

⁹⁹ JAKAB András: *A külföldön élő...* i.m. 3.o.

¹⁰⁰ HOLSTE, Heiko: i.m. 112.o.

¹⁰¹ HUFEN, Friedhelm: *Staatsrecht II. – Grundrechte*. München, Verlag C. H. Beck, 2009. 748.o.

¹⁰² BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 197.o.

választójogot eredményez, akár a szülő többlétszavazatának, akár a gyermekek szavazatának tekintjük a szülő által leadott többlétszavazatot. A gyermekek szavazatainak nagykorúságukig történő halmozása ugyancsak aggályos volna a választójog egyenlősége kapcsán, hiszen minden egyes választáson az előző választáson még nem szavazó választópolgárok korosztályának szavazatai többszöröződnének meg, ráadásul olyan mértékben, hogy az a plurális választójog soha nem látott mértékű érvényesüléséhez vezetne egyetlen, igen szűk korosztály tekintetében.

Bodnár Eszter véleménye szerint a gyermekek szülei által gyakorolható választójoga elleni legfőbb érv a választójog személyhez kötöttsége, még akkor is, ha ez az elv a tételes jogban nem kerül deklarálásra. Úgy gondolja, hogy az ilyesfajta deklaráció hiányának oka az, hogy a választójog tartalmának magától értetődő, immanens része annak személyhez kötöttsége, s annak magától értetődő volta következtében nem is szükséges tételes jogi megjelenítése.¹⁰³ Láthattuk tehát, hogy a gyermekek választójoga kapcsán felmerülő érvek három fő csoportba sorolhatók, méghozzá az alkotmányjogi, a politikai filozófiai és a fenntarthatósági jellegű érvek csoportjára. Ezek közül pedig az alkotmányjogi érvek elsősorban a választójog mint alapjog felőli megközelítést jelentik, egyaránt kitérve a választójog általánossága és egyenlősége kérdéskörére, sőt a szavazás személyes jellege és közvetlensége kérdésére.¹⁰⁴

10. Összegzés

A plurális választójog tehát a választójog egyenlőségétől való eltérést, az „egy ember – egy szavazat” elve érvényesítésének mellőzését jelenti. Az általánosan elfogadott definíció szerint akkor beszélhetünk plurális választójogról, ha egyes választópolgárok többször szavazhatnak, mint mások, vagy pedig szavazatuk többet ér másokénál. Ez egyes esetekben explicit módon deklarálásra kerül, úgy, mint Andrassy Gyula 1908-as választójogi törvényjavaslatában, más esetekben viszont burkoltan következik a választójogi szabályozásból, úgy mint az 1938. évi XIX. törvénycikk esetében. Az Andrassy-féle javaslatban is megjelenő, explicit módon deklarált plurális választójog esetkörét tekinthetjük a legszűkebb értelemben vett plurális választójognak. A plurális választójog eggyel tágabb értelmezéseként foghatjuk fel azt az esetkört, amikor a plurális választójog a választójogi szabályozásból burkoltan következik, úgy, mint az 1938. évi XIX. törvénycikk esetében.

¹⁰³ BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 197-198.o.

¹⁰⁴ A gyermekek választójoga és a fenntarthatóság kapcsolatának részletesebb elemzése kapcsán lásd: JAKAB 2016 i.m., JAKAB 2017 i.m., és M. BALÁZS Ágnes: Családi választójog és fenntarthatóság. *Parlamentti Szemle* 2017/1. pp. 47-65.

Napjainkban a szakirodalom és az Alkotmánybíróság is a legszűkebb értelmezést követi elemzése során. Álláspontunk szerint azonban a plurális választójog tankönyvekben és az Alkotmánybíróság gyakorlatában megjelenő fogalmának az eggyel tágabb értelmezés is megfelel. Ennek oka az, hogy az eggyel tágabb értelmezés esetén arról van szó, hogy bár a választópolgárok egyik csoportja sem adhat le több szavazatot, mint mások, egyes választópolgárok szavazata többet ér másokénál.

A plurális választójog bevezetése, illetve bevezetésének szándéka mögött sokféle érv meghúzódott az idők során, ilyen lehet például egyes társadalmi csoportok közhatalmi szervek létrehozatalára való befolyásának csökkentése vagy megelőzése, amely napjainkban egy demokratikus jogállamban nem tekinthető világos, legitim célnak, s amely a választójog kiüresítését, lényegétől, teljességétől való megfosztását jelentené. A politikaelméleti szakirodalomban azonban napjainkban is megjelenik ez az értelmezés. Ebben az esetben a többes szavazati jog a cenzusok egyfajta alternatívájának tekinthető.

A plurális választójog másik indoka lehet a nemzetiségeknek biztosított kedvezményes képviselet, amelyet ma Szlovénia alkalmaz. Felvetettük a plurális választójog kérdéskörét a magyarországi nemzetiségek országgyűlési választójogának egyenlősége kapcsán is, ám ezt a kérdést a későbbiekben árnyaltabban is vizsgálni kell ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonhassunk le.

Megvizsgáltuk azt az esetet is, amikor egy ország – így például Magyarország vagy Törökország – vegyes választási rendszerrel rendelkezik, és az ország területén állandó lakóhellyel nem bíró állampolgároknak, illetve a külföldön élő állampolgárok egy csoportjának már csupán a választási rendszer egyik ágán engedi meg a szavazást. Az ilyen szabályozás mögött rendszerint az érintettségi elmélet húzódik meg, mely szerint azoknak kell befolyást biztosítani a képviseleti szervek létrehozatalában, akiket az adott szerv döntései érintenek. Ha elfogadjuk, hogy az 1938. évi XIX. törvénycikk burkolt plurális választójogot valósított meg, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy ez a szabályozás szintén plurális választójogot valósít meg, méghozzá annak világos, legitim célon alapuló alkalmazását. Ez a szabályozás valahol a plurális választójog legszűkebb és eggyel tágabb értelmezése között helyezkedne el félúton. Ennek kapcsán viszont kételyek merülhetnek fel bennünk annak helytálló voltát illetően, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozott a plurális választójog tilalmára, és a választójogra vonatkozó határozataira általában, hiszen azt mondhatjuk, hogy az Alaptörvény jelentős mértékben eltérő szabályozást

tartalmaz erre az alapjogra vonatkozóan a korábbi alkotmányhoz képest, ahogyan arra Balsai István alkotmánybíró is rámutatott egy különvéleményében

A mögött, hogy az egyes nemzetközi fórumok, akik vizsgálták a szabályozást, nem nevezték plurális választójognak, az húzódhat meg, hogy abban az esetben, amikor a vegyes választási rendszerben a különböző típusú választókerületekben eltérnek a választójogosultság feltételei, arra csupán a magyar közjogi szakirodalomban hivatkoztak plurális választójogként. A plurális választójog mögött meghúzódó indok lehet még a jövő generáció érdekeinek védelme, illetve a népességcsökkenés megállítása, a szülőknek gyermekeik száma szerint biztosított, vagy attól független számú többszavazat, illetve a gyermekeknek biztosított, ám szüleik által gyakorolt választójog kapcsán. Ezek közül előbbi egyértelműen a plurális választójog tilalmába ütközik, és sérti a választójog egyenlőségét, utóbbi tekintetében viszont a különböző szerzők eltérő állásponton vannak. Ahhoz, hogy helytálló következtetéseket tudjunk levonni, a kérdés részletesebb elemzésére lesz szükség a későbbiekben.

A plurális választójog legtagabb értelmezés szerinti esete, amely szerint akkor is burkolt plurális választójog valósul meg, amikor a különböző választókerületekben eltérő a választójogosultak száma, eltér a körzeti magnitúdó. Ez az eset az először a 2014. évi országgyűlési választásokon alkalmazott választókerületi beosztás alkalmazása előtt Magyarországon is megvalósult. Emlékezhetünk azonban arra is, hogy az Alkotmánybíróság 2005-ben mindezt a választójog egyenlőségét sértőnek találta, ám nem nevezte plurális választójognak, és csupán a körülbelül mintegy száz évvel ezelőtti irodalom sorolta a plurális választójog esetkörébe, akkoriban tehát úgy tűnik, hogy gyakorlatilag a választójog egyenlőségétől való mindenfajta eltérést plurális választójogként értelmeztek. Mivel a választójog egyenlőségétől való mindenfajta eltérés ahhoz vezet, hogy a gyakorlatban egyesek szavazatai többet érnek másokénál, a későbbiekben érdemes lesz tovább elemezni, hogy nem volna-e mégiscsak érdemes a plurális választójog fogalmát a legkiterjesztőbben értelmezni

Irodalomjegyzék

- Állampolgársági esküt tett az egymilliomodik külhoni magyar | Felvidék.ma
<http://felvidek.ma/2017/12/allampolgarsagi-eskut-tett-az-egymilliomodik-kulhoni-magyar/> (letöltés ideje: 2018. január 10.)
- Az Országgyűlés Ifjúsági, szociális és családügyi bizottságának, Egészségügyi bizottságának Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának, Oktatási és tudományos bizottságának együttes ajánlása a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032 szóló H/2284 számú országgyűlési határozati javaslat részletes vitájához
<http://www.parlament.hu/irom38/02284/02284-0031.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 10.)
- BALÁZS Ágnes: *A választójog egyenlősége: dilemmák és határesetek*. Diplomamunka. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar, Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék, Budapest, 2015.
- BALÁZS Ágnes: Plurális választójog a XX. század első felének magyar közjog-tudományában. *Acta Humana. Emberi Jogi Közlemények*. 2015/1. pp. 9-23.
- BALOGH Artur: Többes szavazat. *Jogállam: jog és államtudományi szemle*. 1908/7. pp. 481-494.
- BARTOLINI, Stefano: *The political mobilization of the European Left, 1860-1890. The Class Cleavage*. New York, Cambridge University Press. 2000. Hivatkozva: AHMED, Amel: *Democracy and the Politics of Electoral System Choice. Engineering Electroral Dominance*. New York, Cambridge University Press. 2013. 47.o.
- BEHNKE, Joachim – GROTZ, Florian – HARTMANN, Christof: *Wahlen und Wahlsysteme*. Oldenbourg, De Gruyter, 2017.
- BERECZ Sándor: A tökéletes választójog. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932.
- BERTA Zsolt – CSERNY Ákos – SÁRI Miklós – SZABLICS János: Kommentár az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011.évi CCIII. törvényhez. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Választójogi kommentárok*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. pp. 15-48.
- BOCHSLER, Daniel: Electoral Rules and the Representation of Ethnic Mionorities in Post-Communist European Democracies. *Yearbook of Minority Issues*, 2007/8 7:153-80.
http://www.bochsler.eu/publi/Bochsler_eymi_edit1.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- BODNÁR Eszter: A határöntúliak választójogának egyenlősége. In: Cserny Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. pp. 11-26.
- BODNÁR Eszter: Alkotmányjogi dilemmák az új országgyűlési választási törvénnyel kapcsolatban. *Közjogi Szemle*. 5. évf. 2012/1. pp. 40-48.
- BODNÁR Eszter: *A választójog alapjogi tartalma és korlátai*. Budapest, HVG-ORAC, 2014.
- Bundesparteiprogramm der Familien-Partei Deutschlands
http://www.familien-partei-deutschlands.de/fileadmin/Dokumente/FAMILIE_Bundesparteiprogramm_111120.pdf
(letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

- CALIC, Marie-Janine: *Nationalitätenfragen und Minderheitenpolitik in Slowenien*. In: BRICKE, W. DIETER: *Minderheiten im östlichen Mitteleuropa*. Baden Baden, Nomos, 1995. Hivatkozva: GYÖRI SZABÓ: Kisebbségpolitika...
- CHRONOWSKI Nóra: Alaptörvény és etnicitás – avagy az alkotmányozás viharáiban részekre szakadt nemzetünk. *Állam és Jogtudomány*, LVIII. évfolyam, 2015/1. pp. 3-18.
- CONCHA Győző: A választójog reformja. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle*. 1906/9. pp. 641-681.
- CONCHA Győző: *A választójog reformja*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907.
- CSERNY Ákos: Gondolatok a külhoni állampolgárok választójogának gyakorlásával összefüggő egyes kérdésekről. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. pp. 27-39.
- CSERVÁK Csaba – FARKAS György Tamás: A nemzetiségek parlamenti képviseletének elmélete és gyakorlata. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*. 2017/3. pp. 23-36.
- CSINK Lóránt: Hogyan alkalmazzuk az összehasonlító módszert? In: Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Smuk Péter, Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukorelli*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2017. pp. 197-206.
- CSIZMADIA Andor: A magyar választójog alakulása. Különlenyomat a Katolikus Szemle 1938. évi augusztusi számából. DEMÉNY Pál: Emelhető-e a reprodukcióhoz szükségesnél alacsonyabb termékenység? *Demográfia*. 2015/2-3. pp. 97-115.
- DEMÉNY, Paul: Pronatalist policies in low-fertility countries: Patterns, performance, and prospects. *Population and Development Review* Vol. 12, Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies 1986, pp. 335-358. DEMÉNY, Paul: Sub-replacement fertility in national populations: Can it be raised? *Population Studies*, Vol. 69 No. 1. 2015 pp. 577-585. DOI:10.1080/00324728.2014.962930
- DIMDINS, Girts – MONTGOMERY, Henry: Negative and Positive Stakes in Plural Voting: An Experimental Study. *Baltic Journal of Psychology*. Vol. 10. 2009/1-2. pp. 14-24.
- ENYEDI Zsolt – KÖRÖSÉNYI András: *Pártok és pártrendszerek*. 2., javított kiadás. Budapest, Osiris, 2001.
- ERDŐS Csaba: Az 1989-es Alkotmányon nyugvó alkotmánybíróági határozatok hatályon kívül helyezésének egyes aspektusai. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt, 2014. pp. 297–315.
- ERDŐS Csaba: A Problematic Part of the Renewed Hungarian Parliamentary Law: The Parliamentary Representation of Nationalities, *De Iurisprudentia et Iure Publico: Jog- és Politikatudományi Folyóirat*. 2013/1. pp. 51-61.
- ERDŐS Csaba: Multiculturalism in the Hungarian Parliamentary Law: Questions Concerning the Parliamentary Representation of Nationalities. In: ZIVKOVIC Milan (ed.): *Multiculturalism and Contemporary Society*. Conference Place and date: Novi Sad, Szerbia, 2013.03.01 Novi Sad, University of Novi Sad, Faculty of European Legal and Political Studies, 2013. pp. 332-346.

- FERDINÁNDY Gejza: *A választói jog történeti fejlődése.*
http://mtdaportal.extra.hu/ADATTAR/cikk/f_cikk/ferdinandy_geza_a_valasztoi_jog_torteneti_fejlolese.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10.)
- FERDINANDY László: A választójogi törvényjavaslat kritikája. Előadás a Deák Ferenc Társaságnak 1938. január 18-i ülésén. Az Athenaeum Rt. Nyomása.
- FRÖHLICH Johanna: Alapkérdések a családi választójog vitájában. *Pázmány Law Working Papers.* 2011/20.
<http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-20.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 11.)
- FUDGE, Robert – QUINN, Carol: On Harwood's Plural Voting System. *Journal of Social Philosophy.* Vol. 32, 2001/4. pp. 500-504.
- FUNG, Archon: The Principle of Affected Interests and Incursion in Democratic Governance. In: Nagel, Jack – Smith, Rogers: *Representation: Elections and Beyond.* Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2013. pp. 236-268.
- Für Familienwahlrecht – Familien Partei
<http://www.ichwaehlezukunft.de/fuer-familienwahlrecht/> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Nemzetiségi törvények Magyarországon. In: Gyeney Laura (szerk.): *Kisebbségvédelem Európában. Kisebbségvédelmi alapismeretek.* Budapest, Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2015. pp. 45-58.
- GOLDSTEIN, Robert Justin: *Political repression in 19th Century Europe.* London, Croom Helm, 1983. Hivatkozva: AHMED, Amel: *Democracy and the Politics of Electoral System Choice. Engineering Electroral Dominance.* New York, Cambridge University Press. 2013. 47.o.
- GOODIN, Robert E.: Enfranchising All Affected Interests and its Alternatives. *Philosophy & Public Affairs.* Vol. 35, No. 1, Winter 2007, pp. 40–68
- GOODIN, Robert E.: Enfranchising All Affected Interests and its Alternatives. *Philosophy & Public Affairs.* Vol. 35, No. 1, Winter 2007, pp. 40–68
- GULYÁS Attila – JANKY Béla: Választójog és intergenerációs igazságosság: Témakeretezés és választói attitűdök. *Szociológiai Szemle.* 2016/3. pp. 56-77
- GRÁD András–WELLER Mónika: *A Strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve.* Negyedik, javított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2011.
- GURBAI Sándor: *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében. Doktori Értekezés.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2014.
- GYŐRI SZABÓ Róbert: A szlovéniai magyar és olasz kisebbség autonómiája, politikai képviselete. In: SZARKA László [et.al.]: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában.* Tér és Terep 6. Budapest, Gondolat Kiadó, 2007. pp. 308-323.
- GYŐRI SZABÓ Róbert: Kisebbségpolitika Szlovéniában: a magyar és az olasz közösség autonómiája. *Kisebbségkutatás.* 17. évf. 2008/1.
<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00037/1532.htm> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- HALÁSZ Iván: A külhoni szavazás története és jelene: pro és kontra érvek. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása*

- témakörében.* Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, 2014. pp. 41-60.
- HALÁSZ Iván: *Állampolgárság, migráció, integráció.* Budapest, MTA Jogtudományi Intézet, 2009.
- HALÁSZ Iván: Migránsok és a választójog: a választások „transzborderizálása” a közép-európai térségben. In: Halász Iván (szerk.): *A migránsok politikai integrációja a visegrádi államokban.* Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2014. pp. 9-50.
- HALÁSZ IVÁN: Nemzeti és etnikai kisebbségek és a kisebbségi jogi szabályozások Közép-Európában. *Kisebbségkutatás.* 16. évf. 2007/3.
<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00035/cikk45e5.html> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- HARWOOD, Robin: More Votes for Ph.D.’s. *Journal of Social Philosophy*, Vol. 29, 1998/3. pp. 129–141.
- HOLLÓSI Gábor: Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás.* 2015/1. pp. 115-133.
- HOLSTE, Heiko: Wahlrecht von Geburt an: Demokratie auf Abwegen? *Die Öffentliche Verwaltung.* 2005/3. pp. 110-115. Hivatkozta: BODNÁR Eszter: *A választójog...* i.m. 194-195.
- HUFEN, Friedhelm: *Staatsrecht II. – Grundrechte.* München, Verlag C. H. Beck, 2009.
- IPU PARLINE database: Slovenia Drzavni Zbor (National Assembly)
<http://ipu.org/parline-e/reports/2287.htm> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- ISAÁK Gyula, ifj.: A többszörös választói jog. A többszörös választói jog : 1. közlemény. *Budapesti Szemle.* 1908. 36. évf. 134. köt., 378. sz. pp. 321-349.,
- ISAÁK Gyula, ifj.: A többszörös választói jog. A többszörös választói jog : 2. közlemény. *Budapesti Szemle.* 1908. 36. évf. 135. köt., 379. sz. pp. 75-90.,
- JAKAB András: A külföldön élő magyar állampolgárok választójoga egyenlőségének kérdése a választási törvény koncepciójában. *Pázmány Law Working Papers.* 2011/38.
<http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-38.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 11.)
- JAKAB András: Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban. *Közjogi Szemle,* 2016/3. pp. 1-17.
- JAKAB András: Vajon a gyermekek választójoga az alkotmányjogi válasz a mai demokráciák fenntarthatósági kihívásaira? In: Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Szabó Zsolt – Smuk Péter (szerk): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli.* Budapest, Gondolat, 2017. pp. 486- 498
- JELLINEK, Georg: *Das Pluralwahlrecht und seine Wirkungen : Vortrag gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresden am 18. März 1905.* Dresden, Zahn & Jaensch, 1905.
- JUHÁSZ Attila–LÁSZLÓ Róbert: A külföldi magyar állampolgárok választójoga In: *Félúton a választási reform- Tanulmány a Political Capital Institute és a Friedrich Ebert Alapítvány Budapesti által közösen szervezett konferenciához 2012. április 19.*
http://www.valasztasirendszer.hu/wp-content/uploads/PC-FES_ConferencePaper_FelutonAValasztasiReform_120417.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

- Képviselőházi Irományok, 1906. XXVIII. kötet, 926.sz. pp. 1-373.
- KÁLLAI Péter: Képviselő-e a szószóló? Nemzetiségi képviselő a magyar Országgyűlésben. *MTA Law Working Papers* 2017/12.
http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017_12_Kallai.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 10.)
- KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviselőinek kérdéséről. *Pázmány Law Working Papers*. 2013/14.
<http://d18wh0wf8v71m4.cloudfront.net/docs/wp/2013/2013-14-Kurunczi.pdf> (letöltés ideje: 2017. szeptember 3.)
- KURUNCZI Gábor: A nemzetiségek parlamenti képviselőinek kérdéséről. *Közjogi Szemle*. 2014/1. pp. 56-65.
- KURUNCZI Gábor: On the issue of the representation of nationalities in the Parliament. In: LÁNCOS Petra Lea – VARGA Réka – MOLNÁR Tamás – SZABÓ Marcel (eds.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2014*. The Hague, Eleven International Publishing, 2015. pp. 507-523.
- KUBIK Bálint György: Osztályozás: felügyelt tanulási módszerek. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 105-122.
- KUBIK Bálint György – Vancsó Anna: Csoportosítás: felügyelet nélküli tanulási módszerek. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 123-143.
- LÁSZLÓ Róbert: A külhoni szavazatok 2014. évi országgyűlési képviselőválasztás eredményére gyakorolt hatása. In: CSERNY Ákos (szerk.): *Határtalan választások. Tanulmányok a külhoni állampolgárok választása témakörében*. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Választási Rendszerek Kutatóműhely, Budapest, 2014. pp. 125-146.
- LÁSZLÓ Róbert: Diszkriminációmentes választójog
<http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1938562> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- LATIMER, Trevor: Plural voting and political equality: A thought experiment in democratic theory. *European Journal of Political Theory*. Vol. 17. 2015/1. pp. 65-86.
<https://doi.org/10.1177/1474885115591344>
- LENGYEL Dániel: *A nemzetiségek parlamenti képviselője, avagy az országgyűlés döntetlenje*.
<http://arsboni.hu/nemzetisegek-parlamenti-kepviselője-avagy-az-országgyűlés-döntetlenje/> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)
- LUCE, Robert: *Legislative principles: The History and the Theory of Lawmaking Representative Government*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange Ltd. 2006. Second printing 2007. Originally published: Boston Houghton Mifflin Co., 1930.
- MAGID, Henry M. – MEZEI György ford.: John Stuart Mill. In: STRAUSS, Leo – CROUSEY, Joseph: *A politikai filozófia története II*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. pp. 387-411.
- MARKO, Joseph: *Der Minderheitenschutz in den jugoslawischen Nachfolgestaaten*. Bonn, 1996. Hivatkozva: GYÖRI SZABÓ: Kisebbségpolitika... i.m.
- MÁRKUS Dezső: *Választójog. A nő választójoga. Két tanulmány*, Budapest, Franklin-társulat, 1912.M. BALÁZS Ágnes: Családi választójog és fenntarthatóság. *Parlamenti Szemle*, 2017/1. pp. 47-65.

- M. BALÁZS Ágnes: Szólnak a szószólók? A nemzetiségi szószólók hatása a parlamenti napirendre. *REGIO*. 2017/3. pp. 231-259.
- Mécs Imre - Parlament.hu <http://www.parlament.hu/naplo35/193/1930043.htm> (Letöltés ideje: 2017. október 25.)
- MIKLÓSI, Zoltán: Against the Principle of All-Affected Interests. *Social Theory and Practice*. Vol. 38, No. 3 (July 2012), pp. 483-503
- MILL, John Stuart: *A képviseleti kormány*. A második kiadás után magyarra fordította Jánosi Ferencz. Pest, Emich Gusztáv Tulajdona, 1867.
http://mtdportal.extra.hu/books_kulf/mill_j_s_a_kepviseleti%20kormany.pdf
(Letöltés ideje: 2018. január 10.)
- MOLNÁR Csaba: Osztályozás (klasszifikáció). In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 65-72.
- MOLNÁR Csaba: Szövegekódolás a gyakorlatban: kézi, géppel támogatott és gépi megoldások. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 24-36.
- MOLNÁR Kálmán: Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években. Pécs, Danubia, 1938.
- MOLNÁR Kálmán: *Magyar Közjog*. Tudományos Gyűjtemény 103. Harmadik kiadás. Pécs, Danubia, 1929.
- MÓRÉ Sándor: A nemzetiségek országgyűlési képviseletének egyes kérdései Magyarországon. *Magyar Jog*, 2015/10. pp. 584-592.
- MÓRÉ Sándor: A nemzetiségi szószólói intézmény jogi kerete és működésének első két éve. *Parlamenti Szemle*, 2016/2. pp. 30-51.
- MÓRÉ, Sándor: Issues of the parliamentary representation of national minorities in Hungary. *International Journal of Public Law and Policy*. 2016/4. pp. 317-332.
- MULLIGAN, Thomas: Plural Voting for the Twenty-first century. *The Philosophical Quarterly*, ppx046, <https://doi.org/10.1093/pq/ppx046> Published: 13 September 2017
- MÜLLER-FRANKEN, Sebastian: *Familienwahlrecht und Verfassung. Veränderungen des Wahlrechts zugunsten von Familien als Reaktion auf den „demographischen Wandel“ auf dem Prüfstand des Verfassungsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2013.
- Nemzeti Választási Iroda – 2014. évi országgyűlési választás – Levélszavazatok http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/853/853_0.html (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- OWEN, David: Constituting the polity, constituting the demos: on the place of the all affected interests principle in democratic theory and in resolving the democratic boundary problem, *Ethics & Global Politics*, Vol.5. No. 3. 2017 pp. 129-152, DOI: 10.3402/egp.v5i3.18617
- PAP András László: Észrevételek a nemzetiségek parlamenti képviseletének szabályozásához az Alaptörvényben, a választójogi törvényben és a nemzetiségek jogairól szóló törvényben. In: JAKAB András – DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011, 1. kötet*. Budapest-Pécs, Pázmány Press, 2013. pp. 419-438.

- PAP András László: *Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviselőig*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadó, 2007.
- PAP András László: Sarkalatos Átalakulások. A nemzetiségekre vonatkozó szabályozás. *MTA Law Working Papers*, 2014/52. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_52_Pap.pdf (letöltés ideje: 2017. szeptember 3.),
- PAPP Imre: A politikai részvételi jogok. In: HALMAI Gábor – TÓTH GÁBOR Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. pp. 734-790.
- PAVEL, Carmen: Boundaries, Subjection to Laws, and Affected Interests. In: Schmitz, David – Pavel, Carmen: *The Oxford Handbook of Freedom*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199989423.013.11 <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politiceconomy/People/academic/Pavel-Boundaries-Affected-interests.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 10.)
- PETRICUSIC, Antonija: Slovenian legislative system for minority protection <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm04tardor/docs/petricusic.pdf> (letöltés ideje: 2014. március 8.)
- POLNER Ödön: *A titkos szavazásos választójogi törvényjavaslat*. A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Jog- és Államtudományi szakosztályában tartott előadások 27. Szeged, 1938.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Alapjogok mérlegen: Az általános alapjogi tesztek dogmatikája*. Budapest, HVG-ORAC, 2016.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: Az arányossági teszt a jogalkalmazásban. *Alkotmánybírósági Szemle*. 2016/2. pp. 97-107. QUINTERN, Hanna: *Das Familienwahlrecht. Ein Beitrag zur Verfassungsrechtliche Diskussion. Schriftenreihe zum Staats- und Verwaltungsrecht Band 7*. Berlin, LIT, 2010.
- REIMER, Franz: Nachhaltigkeit durch Wahlrecht? Verfassungsrechtliche Möglichkeiten und Grenzen eines „Wahlrechts von Geburt an“. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 2004/2. pp. 322-339.
- SCHANDA Balázs: A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*. VIII. évf. 2012/2. pp. 77-88.
- SCHANDA Balázs: Családi választójog – alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítéka? *Magyar Jog*, 57. évf. 2010/10. pp. 608-611.
- SEBŐK Miklós – ZORIGT Burtejin – ZÁGONI Bella: A szövegek társadalomtudományi elemzése: egy elméleti áttekintés. In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 15-23.
- SMILOVA, Ruzha: Episztémikus proceduralizmus. Megoldás a demokrácia autoritás-igényének dilemmájára? Bojtár Péter ford. In: Kovács Kriszta – Tóth Gábor Attila: *Lehetséges. Kis Jánosnak tanítványaitól*. Pozsony, Kalligram, 2013. pp. 109-135.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: A 2014. évi választások a magyarországi nemzetiségekért felelős biztoshelyettes szemszögéből. *Kisebbségkutatás*. 2014/1. pp. 7-14.
- SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet 1945-2005*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.

- TAR Ferenc: Képviselők vagy szószólók? Kisebbségi Képviselőválasztás Magyarországon. *Modern Geográfia*. 2015/II. pp. 25-40.
- TECKENBURG, Adolf: Wahlrecht und Wahlverfahren. In: Laband, Paul: *Handbuch der Politik, Dritte Auflage. Erster Band. Die Grundlagen der Politik*. Berlin und Leipzig. Dr. Walther Rotschild, 1920. pp. 358-369.
- TÉGLÁSI ANDRÁS: Az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után, in GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – SZENTE Zoltán (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*. Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. pp. 317–339.
- TISZA István: Hieronymi a választójogról. In: Tisza István – Réz Mihály – Méhely Kálmán: *Választójog. Tanulmányok*. A Magyar Figyelő Kiadása, Budapest, 1913. pp. 102-118.
- TOMCSÁNYI Móric: Magyarország közjoga. Második, átdolgozott és bővített kiadás. A szerző kiadása. Budapest, 1932.
- TÓTH Károly: A választójog. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2013. pp. 183-220.
- T/2627 Magyarország Alaptörvénye
<http://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf> (letöltés ideje: 2015. április 21.)
- WALL, Matthew: *Electoral System Change in Europe since 1945: Croatia*
http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_125/FILE/Croatia_summary.pdf, (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)
- WARREN, Mark E.: The All Affected Interests Principle in Democratic Theory and Practice. IHS Political Science Series Working Paper 145 June 2017, Wien, 2017 Institut für Höhere Studien - Institute for Advanced Studies (IHS) <http://irihs.ihs.ac.at/4306/> (Letöltés ideje: 2018. január 10.),
- ZORIGT Burtejin: Csoportosítás (klaszterezés). In: Sebők Miklós (szerk.): *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*. Budapest, L'Harmattan, 2016. pp. 85-101.
- ZSEDÉNYI Béla: *A magyar alkotmányjog fejlődése 1918-tól 1938-ig*. Miskolci Jogászetlet Könyvtára. Új sorozat. 37. szám. Miskolc, 1939.

Nemzetközi egyezmények

- Emberi Jogok Európai Egyezménye Első Kiegészítő Jegyzőkönyve 3. cikk. Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.)
<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/201> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. és 25. cikk Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966.

december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

Hivatkozott jogforrások

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya

1989. évi XXXI. törvény Az alkotmány módosításáról

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről

2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról

3/1990. (III.4.) AB határozat, ABH 1990, 25., 26.

6/1991. (II.28.) AB határozat, ABH 1991, 19., 20.

809/B/1998. AB határozat, ABH 2000, 783., 784.

22/2005. (VI.17.) AB határozat, ABH 2005, 246., 248-253.

193/2010. (XII.08.) AB határozat, ABH 2010, 997., 1001-1005.

1/2013. (I. 7.) AB határozat, ABK 2013. január 15., 50.,

26/2014. (VII.23.) AB határozat, ABK 2014. július 24., 1166., 1168-1182.

3086/2016. (IV.26.) AB határozat, ABH 2016., 1320.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletei

Etienne Tête v. France decision of 9 december 1987, no. 11123/84.

Mathieu-Mohin and Cleyfayt v. Belgium, Judgment of 2 March 1987, no.9267/81.

Oran v. Turkey, Judgement of 15 April 2014, nos. 28881/07 and 37920/07.

Podkolzina v. Latvia, Judgment of 9 April 2002, no. 46726/99.

Russian Conservative Party of Enterpreneurs v. Russia, Judgment of 11 January 2007, no. 55066/00.,55638/00.

Vamos and Others v. Hungary, Decision of 17 February 2015., nos. 48145/14, 48244/14, 48250/14, 48285/14, 49885/14, 51948/14, 63580/14, 66577/14, and 67222/14

Zdanovka v. Latvia [GC], Judgment of 16 March 2006, no. 17707/02.

A Velencei Bizottság ajánlásai

European Commission for Democracy Through Law and OSCE Office for Democratic institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR) Joint opinion on the Act on the Elections of Members of Parliament of Hungary. Study No. 662/2012. CDL-AD(2012)012.

<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282012%29012-e> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

Venice Commission Opinion no. 190/2002. Code of good practice in electoral matters. Guidelines and explanatory report

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023-e) (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

- Venice Commission – Report on electoral rules and affirmative action for national minorities' participation in decision-making process in European Countries . In: Electoral law. CDL-EL(2013)006 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL\(2013\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL(2013)006-e) (letöltés ideje:2017. szeptember 4.)
- Venice Commission – Study on electoral law and national minorities In: Electoral law. CDL-EL(2013)006 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL\(2013\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-EL(2013)006-e) (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)
- Venice Commission – Study No. 387/2006. CDL-AD(2008)013. Report on dual voting for persons belonging to national minorities. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282008%29013.aspx> (letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

Külföldi alkotmánybírósági határozatok

Case U-I-283/94. of 12 February 1998 (Constitutional Court of Slovenia)
<http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/63D0F88CC8BF4EB6C12571720028092A>
(letöltés ideje: 2017. szeptember 4.)

THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF CROATIA Nos. U-I-3597/2010, U-I-3847/2010, U-I-692/2011, U-I-898/2011, U-I-994/2011 Zagreb, 29 July 2011
[https://sljeme.usud.hr/usud/praksWen.nsf/e540ceb6cd1e4ec0c1257de1004aa1f3/477e6dbf66aeaa69c1257e5f003d81f8/\\$FILE/U-I-3597-2010.pdf](https://sljeme.usud.hr/usud/praksWen.nsf/e540ceb6cd1e4ec0c1257de1004aa1f3/477e6dbf66aeaa69c1257e5f003d81f8/$FILE/U-I-3597-2010.pdf) (Letöltés ideje: 2017. augusztus 3.)